

مەن ئۇنىڭغا مەڭزىمنى تۇتۇپ بەردىم. ساقاللىرىمغا
يېپىشىپ تۇرۇپ قاتتىق بىرنى سۆيدى. خوشلاشقىنىمىز شۇ
بولدى. نېمە ئىشكىن بىلمەيمەن، ئۇ سۆيگەن مانا بۇ يەر تا
بۈگۈنگىچە كۆيۈپ ئاغرىپ تۇرىدۇ...»

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

«ئالۋاستى»

چۆل يىگىت بۈگۈن ئېشىكىنى ھەيدەپ چۆل ئىچىگە قاراپ
ماڭدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا يىراقلاپ قىلىۋاتقان ئۈچ تۈپ توغراق
بارغانسېرى كىچىكلەپ، ئاخىرى قۇم دۆۋىلىرى كەينىدە
كۆرۈنمەي قالدى. كېچە چىققان قاتتىق بوراندىن كېيىن چۆل
ئاسمىنى يەنە كۆپكۆك ئېچىلىپ كەتكەندى. چۆلگە ئىچكىرىلەپ
كىرگەنسېرى ئېگىز قۇم بارىخانلىرى، جاڭگاللىشىپ كەتكەن
قەدىمىي توغراقلىقلار كۆپ ئۇچرايتتى. چۆل يىگىت ئېشىكى
ئۈستىدە چۆل مەنزىرىلىرىگە قاراپ كېتىۋېتىپ، چايخانىدا قونغان
يولۇچىلارنىڭ چۆل يوللىرىدا ئۇچرايدىغان جىن - شاياتۇنلار
ھەققىدىكى ھېكايىلىرىنى ئەسكە ئالاتتى. بۇ ئاجايىپ - غارايىپ
رىۋايەتلەر يىگىتنىڭ چۆلگە بولغان مۇھەببىتىنى تېخىمۇ
ئاشۇراتتى. كۆز ئالدىدا چەكسىز تاشلىنىپ ياتقان قۇملۇقلار
ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدە تېخىمۇ ھەيۋەت، تېخىمۇ سىرلىق تۈس
ئالاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئالەمنىڭ ئۆزى مۇشۇ قۇملۇق ئىدى...
بەزىدە ئۇنىڭغا ئىش بىلەن يىراقتىكى شەھەرگە بېرىپ - كېلىشكە
توغرا كېلىپ قالغاندا ئادەملەر بىلەن تولغان شاۋقۇنلۇق شەھەر

ئۇنى ھەيرەتتە قالدۇراتتى. ئادەملەرنىڭ رەڭدار جۇلالىنىپ ياتقان چەكسىز تەبىئەت قويىنىنى، ئوچۇقچىلىقىنى، كەڭرى جاھاننى تاشلاپ، سېپىللار بىلەن قورشالغان قىستاقچىلىققا بېكىنىۋېلىشقىنىنى چۈشەنمەيتتى. شۇنداق بولسىمۇ، شەھەر كوچىلىرىدا چۇۋۇلدېشىپ، بىر - بىرىگە سوقۇلۇپ ئالدىراش كېتىۋاتقان ئادەملەر، جۇۋانلارنىڭ ئۆيلەرنىڭ ئوچۇق قالغان پەنجىرىلىرىدىن غىل - پال كۆرۈنۈپ قالىدىغان تەبەسسۇملۇق چىرايلىرى، باغلارنىڭ تېمى يېنىدىكى جىگدىلەردىن يېلىم يىغىۋاتقان ئۇششاق ئۆرۈمە چاپلىق قىزلار ئۇزاققىچە چۆل يىگىتىنىڭ ئېسىدە ساقلىنىپ قالاتتى.

«شەھەر دېگەن يەنە باشقىچە بىر دۇنيا بولسا كېرەك، — دەپ ئويلايتتى چۆل يىگىتى، — ئادەملەر گېپىنى قىلىدىغان «بىخەملەر شەھىرى، قانداق شەھەر بولغىيتتى؟ بۇ ئاجايىپ شەھەرنىڭ ئورنى قەيەردىدۇر؟ ئۇنى ۋەيران قىلغان كىملىرىدۇر؟ ... نېمىشقا ئادەملەر جىن - شەيتانغا ئايلىنىپ كېتىدۇ، شەيتانلار يەنە ئادەم قىياپىتىگە كىرىۋالالايدۇ؟ ... قۇم زادى نېمە؟ ئاشۇ ئەرزمەس كىچىككىنە قۇم دانچىلىرى قانداق قىلىپ ھەيۋەت شەھەرلەرنى يۇتۇپ كېتەلەيدۇ؟...»

چۆل يىگىتى ئېشىكىنى توغراقلىق ئارىسىدىكى بىر ئوچۇقچىلىقتا توختاتتى. ئەتراپتا بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ ئۆسكەن توغراقلار، قۇرۇپ يىقىلغان توغراق شاخلىرى تولۇپ ياتاتتى. بۇ ئادەتتىكى ئوتۇنچىلارنىڭ قەدىمى ئاز يېتىدىغان بىر جاڭگال ئىدى. چۆل يىگىتى توۋۇرغىسىنى ئېلىپ ئېشەكنىڭ بېشىغا كىيىدۈرۈپ قويدى (شۇنداق بولغاندا ئېشەكنى باغلاشنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمايتتى، ئېشەك خالىتىدىكى يېمىنى يەپ بىر جايدا تۇرۇۋېرەتتى). چۆل يىگىتى بېلىگە قىستۇرۇقلۇق پالتىسىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئوتۇن كەسلەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ قولىدىكى پالتا - قىسقا ساپلىق، بىسلىرى چاقناپ تۇرىدىغان،

ئەپچىل ئوتۇنچىلار پالتىسىدىن ئىدى. بىسلەكتەك توغراق شاخلىرىنى بىر ئۇرۇشتىلا كېسىپ چۈشۈرەتتى. بىردەمدىلا ئېشەكنىڭ ئەتراپىغا قۇرغان توغراق شاخلىرى، يۇلغۇن يىلتىزلىرى دۆۋىلىنىپ كەتتى. چۆل يىگىت ئېشەكنىڭ بېشىدىكى يەم خالتىسىنى ئېلىۋېتىپ، ئارغامچىلارنى يەشتى. ئوتۇنلارنى ئېشەككە ئارتىپ، مەھكەم باغلىسىدى. ئەمدى ئۇ ناخشىسىنى ئېيتىپ، ئۆز خىياللىرىنى سۈرۈپ ئۆيگە قايتىسلا بولاتتى. ئۇ قۇم ئۈستىدە تۇرغان يەم خالتىسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئېگىشتى - دە، نېمىشقىدۇر بەدىنى شۈركەنگەندەك بولدى. بېشىنى كۆتۈرۈپ ھاڭۋاققىنچە تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى توغراقلىققا ياندىشىپ تۇرغان ئېگىز قۇم دۆڭى ئۈستىدە ئاجايىپ بىر مەخلۇق توپتوغرا ئۇ تۇرغان تۆۋەنلىككە قاراپ تۇراتتى. دۆڭدە تۇرغان بۇ نەرسە ئايال كىشىدەك قىلاتتى. ئۇنىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرىنى چۆل شامىلى ھەر تەرەپكە ئۇچۇرماقتا ئىدى. ئۇ پۈتۈنلەي يالىڭاچ ھالەتتە بولۇپ، يانغا سوزۇلغان ئۇزۇن سايىسى بىلەن قوشۇلۇپ كىشىگە ناھايىتىمۇ سۈرلۈك كۆرۈنەتتى.

«ئالۋاستى!» دەپ ۋارقىرىۋەتتى چۆل يىگىت.

ئوتۇن ئارتىلغان ئېشەك بولسا، دۆڭدە پەيدا بولغان غەلىتە نەرسىدىن ئۆركۈپ، ئاللىبۇرۇنلا قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىۋالغانىدى. چۆل يىگىت قاتتىق ۋارقىرىشى بىلەن ئۇ قۇيرۇقىنى ئېگىز قىلىپ، خۇددى بۇيرۇق ئالغان لەشكەردەك، ئۆي تەرەپكە قاراپ جېنىنىڭ بارىچە چېپىپ كەتتى. چۆل يىگىت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردى. قاتتىق سىلكىنىگەنلىكتىن ئېشەكنىڭ ئارغامچىلىرى بوشىشىپ، ئوتۇنلار يول بويى چېچىلىپ باراتتى. بۇ ئۇزۇن قۇلاق ھارامزادە ئۈستىدىكى يۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ بىردەمدە يېپيېنىكلا بولۇپ قالدى. دە، تېخىمۇ ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەتتى. چۆل يىگىت ھەرقانچە

تېرىشىپمۇ ئېشىكىگە يېتىشىۋالالمىدى. قۇم دۆڭى ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشكەن ئالۋاستى يىگىتنىڭ ئارقىسىدىن قالماي قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى. چۆل يىگىت ئۇنىڭ «پالتا، پالتا» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى. بۇ ئېنىق ئادەم ئاۋازىغا ئوخشايتتى. چۆل يىگىتنىڭ پۇتلىرى تاش ئاستىدا ئېغىرلىشىپ توختاپ قالدى. ئۇ ئارقىسىغا قاراپ ئالۋاستىنىڭمۇ ئۆزىدىن نەچچە ئون قەدەم ئېرىدىلا توختىغانلىقىنى كۆردى.

يىگىتنىڭ ئالدىدا گۈزەل بىر قىز، ياق، ئاندىن تۇغما ھالەتتىكى يالىڭاچ بىر ئالۋاستى تۇراتتى. ئۇ پەقەت بەدىنىنىڭ ئۇياتلىق يېرىنىلا قولى بىلەن توسۇۋالغانىدى. ئۇ «پالتا، پالتا!» دەپ ۋارقىراپ، يىگىتنىڭ بېلىدىكى پالتىنى شەرەت قىلاتتى. پالتىنى بەرمىگۈچە ئۇ قايتىپ كەتمەيدىغاندەك كۆرۈنەتتى. چۆل يىگىت بېلىدىكى پالتىنى سۇغۇرۇۋالدى. دە، كۈچ بىلەن يىراققا ئاتتى. پالتا قۇياش نۇرىدا ۋالىدە بىر چاقناپ بېرىپ يىراقتىكى قۇم ئۈستىگە تىككىدە پېتىپ قالدى. ئالۋاستى پالتىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇرۇلۇشى بىلەنلا، چۆل يىگىت يەنە قاچتى.

چۆل يىگىت بوۋايدىن ئۆگەنگەن ئايەتلىرىنىسى ئوقۇپ، ئەتراپىغا ئۈرگىنىچە يۈگۈرەيتتى. ئۇنىڭغا ئالۋاستى ھازىرلا ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ پالتىسىدا پارە - پارە قىلىۋېتىدىغاندەك بىلىنەتتى. چۆل يىگىت چايخانىسىغا يېقىنلاشقاندا، يول ئۈستىگە چىقىپ قاراپ تۇرغان بوۋاينى يىراقتىنلا كۆردى - دە، يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىدى. كەينىدە جىن كۆرۈنمەيتتى.

— نېمە بولدى؟ — دېدى بوۋاي ھەيران بولۇپ، — ئېشەك ئارغامچىلىرىنى سۆرەپ، ئۈستىدە بىر تالمۇ ئوتۇن يوق، چېپىپ كەلگىنىچە ئېغىلغا كىرىپ كەتتى. ئارقىسىدىن كىرسەم، قارا تەرگە چۆمۈپ تىترەپ تۇرۇپتۇ. مانا، ئارقىسىدىن سەن يۈگۈرۈپ كېلىۋاتىسەن؟

— ئالۋاستى! — دېدى يىگىت ھاسرىغىنىچە بوۋاينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ.

— نېمە ئالۋاستى! ؟

— چۆلدە، جىلغىدىن ئۆتكەن يەردىكى توغراقلىقتىن ئوتۇن ئېلىۋىدىم. ئوتۇنلارنى ئەمدىلا ئېشەككە باغلاپ، ماڭاي دەپ تۇرسام ئۇدۇلۇمدىكى قۇم دۆڭى ئۈستىدە قاپقارا بىرنەرسە كۆرۈندى. ئېشەك قورققىنىدىن قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ ھەممە نېمىنى تاشلاپ قاچتى، ئارقىدىن مەن يۈگۈردۈم.

— نېمىكەن ئۇ؟

— دېدىمغۇ، ئالۋاستى!

— ئالۋاستى؟... كۈپكۈندۈزدىلا - ھە!... بەلكىم سېنىڭ كۆزۈڭگە شۇنداق كۆرۈنگەندۇ؟

— ياق، بوۋا، مەن ئۇنى ئېنىق كۆردۈم. چۇۋۇق چاچلىرى مۇرىسىدىن ئېشىپ چۈشۈپ تۇرىدۇ، كۆزلىرىدىن ئوت يانسۇ، قىپپالغاچ، نەق ئالۋاستىنىڭ ئۆزى. ئۇ مېنى ئارقامدىن خېلى يەرگىچە قالماي قوغلاپ كەلدى. قۇلاق سالسام، «پالتا، پالتا!» دەپ ۋارقىراۋېتىپتۇ. بېلىمدىكى پالتىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ بەردىم، شۇنىڭ بىلەن قۇتۇلۇپ قالىدىم.

— ئۇ پالتىنى نېمە قىلىدىكەن؟

— بىلىمدىم.

بوۋاي ئويلىنىپ قالدى — دە:

— چۆل مۆجىزىلەرگە باي بولىدۇ، — دېدى چۆل يىگىتىنى تىنچلاندۇرۇپ، — بۇ چۆلنىڭ بۈلۈك - پۇچاقلىرىدا تۈرلۈك مەشغۇلات بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدىغان ئادەملەر بار. ئېھتىمال ساڭا شۇنداق غەيرىي ئادەملەرنىڭ بىرى ئۇچراپ قالغاندۇر. قىزىق ئىش، ئۇنىڭغا سېنىڭ پالتاڭ نېمىگە لازىم بولۇپ قېلىۋىدىكەن، قورقما، چۆل ئادەملىرى بىزگە چېقىلمايدۇ! چۆل ئوغلى ئېغىلغا كىردى. ئېشەك ئەمدى بايىقى

قورقۇنچلۇق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ، يۇمشاق ئوتقا تېگىش قىلغانىدى. چۆل ئوغلى بولسا كۆڭلىدىكى ئەندىشىسىنى ئۇزاققىچە باسالامدى. ئۇ قانداقتۇر بىر كۈتۈلمىگەن ۋەقەنىڭ قايتا يۈز بېرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك. پات - پات يول ئۈستىگە چىقىپ، جاڭگال تەرەپكە قاراپ قويايتتى.

شۇ كۈنى چايخانىدا بىر ئوۋچى قونۇپ قالدى. مېھمان بىلەن ئوسمان بوۋاي بۈگۈن بولغان ۋەقە ئۈستىدە ئۇزاق پاراڭلاشتى. — مەن قېرىدىم، — دېدى بوۋاي، — چۆل ئىچىگە كىرىپ باقمىغىنىمغا خېلى يىللار بولۇپ قاپتۇ. ئاڭلىسام، يېقىندىن بېرى ئۇ يەردە بىر ئالۋاستى پەيدا بولۇپ قاپتۇدەك. مانا بۈگۈن ئۇنى بىزنىڭ چۆل يىگىت ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ. ئالۋاستى چۆل يىگىتىنى قوغلاپ، «پالتا، پالتا!» دەپ ۋارقىراپ، ئۇنىڭ پالتىسىنى سوراپ ئېلىپ قاپتۇ.

— ئىجەب ئىش ھە! — دەپ ھەيران بولدى ئوۋچى، — يېقىندىن بېرى چۆلدە مۇشۇنداق بىر نەرسىنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىدىن مېنىڭمۇ خەۋىرىم بار... بىر كۈنى، ئوۋ قوغلىشىپ يىراقلاپ كېتىپ قاپتۇمەن. بىر چاغدا قېلىن بىر توغراقلىق يېنىدىن چىقىپ قالدىم. توغراقلىقنىڭ ئىچىدە يېڭىلا يېنىپ ئۆچكەن بىر گۈلخاننىڭ ئىزىنى بايقىدىم. نېرىدا يەنە بىر كەپە تۇرۇپتۇ. بۇ يەردە كىم تۇرىدىغاندۇر؟ ئوتۇنچىمۇ ياكى مالچىمۇ؟ ئوتۇنچى بولسا ئۇنىڭ ئۇلاغلىرى قېنى، مالچى بولسا بۇ ئەتراپتا ئۇنىڭ ئوتلاپ يۈرگەن ماللىرى بولۇش كېرەكتىمۇ؟ — دەپ ھەيران بولدۇم. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كەپىگە يېقىنلاشتىم. كەپە ئىشىكىگە ئەمدىلا قەدەم قويۇشۇمغا «چاڭ» قىلىپ تەگكەن بىر تەستەك بىلەن ئارقامغا ئۇچۇپ كەتتىم. يېنىمدىن ئادەممۇ، ئالۋاستىمۇ، ئىشقىلىپ بىرنەمە شامالەك ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى... جاڭگالدىن قايتىپ چىقىپ، شۇ ئەتراپتىكى مالچىلاردىن سۇرۇشتە قىلسام، بۇ يەردە

مۇشۇنداق بىر ئالۋاستىنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىغا خېلى يىل بولۇپ قايتۇدەك. ئۇ گۈزەل بىر قىز سىياقىدا يۈرەر ئىمىش. يۈگۈرسە ھەرقانداق ئۇچقۇر كېيىكلەردىنمۇ ئۆتۈپ كېتىدىكەن. ئۇ قىلغان گۆشلىرىنى گۈلخان يېقىپ پىشۇرۇپ يەپ، ئېشىپ قالغانلىرىنى مالچىلارنىڭ ئىشىكىگە ئېسىپ قويۇپ كېتىدىكەن... — بۇ گەپچە ئۇ ئالۋاستى ئەمەس ئادەم، — ھۆكۈم قىلدى بوۋاي، — چۆل ئىچىدە «چۆل كىشىلىرى» دەپ ئاتىلىدىغان ئايرىم بىر قوۋم بار. ئۇلار سېنىڭ بىلەن ماڭا ئوخشاشلا ئادەم. ئۇلارنىڭ نېمە سەۋەبتىن چۆلدە تەمتىرەپ يۈرىدىغىنىنى خۇدانىڭ ئۆزى بىلىدۇ.

چۆل يىگىت چۆلدە ئۇچراشقان ئالۋاستىنى زادىلا خىيالىدىن نېرى قىلالىمىدى. چۆلدە ئوتۇنغا بېرىشتىنمۇ قورقۇپ قالدى. نامەلۇم بىر دەككە - دۈككىچىلىك ئۇنى تەشۋىشكە سالاتتى. كېچىلىرى ھېلىقى ئالۋاستى چاچلىرى چۇۋۇق، ناھايىتىمۇ بەتبەشرە ھالەتتە، بەزىدە بولسا چاچلىرى يەلپۈنۈپ تۇرغان گۈزەل بىر قىز سۈرىتىدە ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلەتتى. ئېھتىمال ئۇ ھېلىقى چۆچەكلەردىكى ھەر خىل قىياپەتكە كىرىۋالالايدىغان، ئادەملەرنى تورۇسقا ئېسىپ قويۇپ، تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شورايىدىغان يالماۋۇز ئالۋاستىنىڭ ئۆزىدۇر ياكى ئۇ بىر پاك پەرىزاتتۇر...

بۈگۈن چايخانىدا بىرنەچچە يولۇچى چاي ئىچىپ ئۆتۈپ كەتتى. كەچتە چايخانىدا قونۇپ قالسىدىغان خېرىدارلارمۇ بولمىدى. بوۋاينىڭ بىرقانچە كۈندىن بېرى ساقلىقى يوق ئىدى. ئۇ چايخانا ئىچىدىكى بۈگۈلۈك ئۈستىگىلا ئورۇن سېلىپ يېتىپ قالدى. تىنچىق ياز كېچىسى ئىدى. چۆل يىگىت ئۆگزىگە ئورۇن سالدى - دە، نېپىز چەكمەن چاپاننى ئۈستىگە تاشلاپ ياتتى. ئۇيۇقنىڭ يىراق بىر سىزىقىدىن ئاستا - ئاستا ئاي كۆتۈرۈلمەكتە

ئىدى. تۆۋەندە بوۋاينىڭ پات - پات يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالاتتى... چۆل يىگىت ھەر كۈندىكىدەك ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدى. ساغۇچ چۆل تىنچ نەپەس ئېلىپ يېيىلىپ ياتاتتى. قەيەرلەردىدۇر يىراق بىر چۆل يولىدىن كەچ قالغان كارۋاننىڭ كولدۇرمىلىرىنىڭ ئاۋازى كېلەتتى.

چۆل يىگىت قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى. بىر چاغدا ئۇ يېنىك شىپىرىلىغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كۆزىنى ئاچتى. ئاي ئاللىبۇرۇن تىكلەشپ كەتكەن بولۇپ ئەتراپنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ بېشىدا پەيدا بولغان سىرلىق بىر كۆلەڭگىنى بايقىدى - دە، قورققىنىدىن تۈگۈلۈنۈپ قالدى، بەدىنى سوغۇق تەرگە چۆمدى، ۋارقىراشقا ھالى يەتمەيتتى، «ئېھتىمال ماڭا قورقۇنچتا شۇنداق كۆرۈنۈۋاتسا كېرەك» دەپ، غەيرەت قىلىپ ئىككىنچى قېتىم كۆزىنى ئېچىپ، بېشىنى كۆتۈردى. دەل ئۇنىڭ ئالدىدا چۇۋۇق چاپلىرىنى ئارقىغا تاشلىغان گۈزەل بىر قىز ياپپالساڭاچ تۇراتتى. ئۇ ھەتتا ئۇياتلىق يەرلىرىنىمۇ يېپىۋالمىغانىدى. ئاي نۇرى ئۇنىڭ چىرايلىق مۇرىلىرى، چاپلىرى ئۈستىدە ئېنىق سىزىقچە ھاسىل قىلغانىدى.

— قورقما! — دەپ پىچىرلايتتى قىز، — سەن نېمىشقا ئوتۇنغا بارمىدىڭ؟ ... مەن ساڭا نۇرغۇن ئوتۇنلارنى يىغىپ قويدۇم.

قىز شۇنداق دېدى - دە، يىراقلاپ، كۆزدىن غايىب بولدى. چۆل يىگىت ئەتىسىمۇ، ئۈگۈنمۇ يەنە جاڭگالغا بېرىشقا جۈرئەت قىلالىمىدى. ئۈچىنچى كۈنى ئۇن يېرىمىدا قىز يەنە ئۇنىڭ بېشىدا پەيدا بولدى.

— سەن كىمسەن؟ — دېدى چۆچۈپ ئويغانغان چۆل يىگىت، — سەن ئادەممۇ، جىنمۇ؟ نېمىشقا مېنىڭ ئارقامغا كىرىۋېلىپ، ئارامىمنى قويمايسەن؟

— مەن ئادەمەن، سېنى ياخشى كۆرۈپ قالدۇم.
ئىشەنمەسەن؟ مانا، مەن سېنى سۆيۈپ قويدۇم.
قىز ئېگىشىپ چۆل يىگىتنىڭ لەۋلىرىگە سۆيىدى. بۇ
سۆيۈش يىگىتنى تىنچلاندۇردى. قىزنىڭ لەۋلىرى شۇنچىلىك
قىزىق، تىنمىقى خۇش پۇراق ئىدى. چۆل يىگىت بىرىنچە
دېمەكچى ئىدى، تىلى گەپكە كەلمەي قالدى. بۇ قېتىم قىزنىڭ
سىماسى ئۇنىڭ ئالدىدا ناھايىتى روشەن نامايان بولغانىدى. بۇ
گۈزەل بەدەن، تىككىدە قامەت، ئايدەك قىيىلىپ چۈشكەن
قاشلار، ئۇنىڭ قۇياش تەپتىدە كۆيگەن مۇرىلىرىدە تۆكۈلۈپ
تۇرغان ساغۇچ چاچلار يىگىتنىڭ خاتىرىسىگە مەھكەم ئورنىشىپ
قالدى.

— نېمىشقا ئورنۇڭدىن تۇرمايسەن؟ نېمىشقا ماڭا ئەگىشىپ
ماڭمايسەن؟ — دەيتتى قىز.

— نەگە؟ — دەپ غەيرەت قىلىپ سورىدى چۆل يىگىت.
— قارا، چۆلنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسى نېمىدېگەن گۈزەل.
مۇنداق ئايدىڭ كېچىدە ئاشىقلارنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كېلەمدۇ؟
— مەن ئاشىق ئەمەس — دە!

— توغرا، سەن ئاشىق ئەمەس، سېنىڭ قەلبىڭدە تېخى بىر
پارچىمۇ ئوت يالقۇنچىغىنى يوق... بوپتۇ، مەن كەتتىم، پالتاڭ
ماڭا يالداما بولۇپ قالسۇن، ئۇنى ئەكېتىمەن.
— نېمىشقا؟

— نېمىشقا دەمسەن؟... سۆزلەپ كەلسەم بۇ بەك ئۇزۇن
ھېكايە، سەن بىخەملىر شەھىرى توغرىسىدا ئاڭلىغانمۇ؟
— ئاڭلىغان، ئۇ شۇنداق بىر سىرلىق شەھەر ئىكەن، سەن
شۇ شەھەرنىڭ ئادىمىمۇ سەن؟

— ياق، ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا ئانام رەھمەتلىك سەپەر
ئۈستىدە بىر كىشى بىلەن تونۇشۇپ قالغانىكەن. ئۇلار ئۇزۇن
يوللارنى بىللە بېسىپ ئايرىلىپ كېتىپتۇ. كېيىن، مەن مۇشۇ

قۇملۇقلاردا تۇغۇلدۇم. شۇ چۆللۈكلەردە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ چوڭ بولدۇم. ئانام ھېلىقى ئۆزىگە يولدا سەپەرداش بولغان ئادەمنىڭ مېنىڭ ئاتام ئىكەنلىكىنى، ئۇ كىشىنىڭ «بىخەملەر شەھىرى» دېگەن بىر يۇرتىنىڭ ئادىمى ئىكەنلىكىنى ئېيتاتتى. ئانامنى مەن يەنە مۇشۇ قۇملۇقلارغا كۆمدۈم. ئىنسان ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، تەكتى - يىلتىزىنى بىلىشى كېرەك - دە؟ ! ئەمدى بىخەملەر شەھىرىنى ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن. ماڭدىم، ماڭدىم، ساڭا يولۇقتۇم. قىز بالىغا ئەڭ خەۋپلىكى — يالغۇزلۇق، مەن باتۇر بىر يىگىتنىڭ ئۆزۈمگە ھەمراھ بولۇشنى خالايتتىم. سەن بەك يۈرەكسىز ئىكەنسەن، پالتاڭ بولسىمۇ ماڭا ھەمراھ بولۇپ قالسۇن!

شۇنداق دېدى - دە، قىز يەنە غايىب بولدى. نېمىشقىدۇر چۆل يىگىت ئۆزىنى بۇ ئۆگزىدە ناھايىتىمۇ يالغۇز ۋە غەرىپ ھېس قىلىپ قالدى. سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ يىراقلارغىچە قارىدى. سارغىيىپ ياتقان قۇملۇقلار، يىراقتىكى جاڭگاللار - ھەممە نېمە جىمجىت سۈكۈتكە چۆمگەنىدى. قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

چۆل يىگىت ئەتىسى ئەتىگەندە ئېشىكىنى ھەيدەپ جاڭگالغا قاراپ ماڭدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭدىن ئەمدى قورقۇنۇچ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ھاياجانلىناتتى. چۆلدە ھېلىقى قىزنى يەنە بىر قېتىم ئۇچرىتىپ قېلىشنى ئىستەيتتى. چۆل يىگىت قىزنى بىرىنچى قېتىم ئۇچراتقان قېلىن توغراقلىق يېنىدىكى ئوچۇقچىلىققا يېتىپ بېرىپ ھەيران قالدى. كىمدۇر بىرى بۇ يەرگە ناھايىتى نۇرغۇن ئوتۇنلارنى كەسلەپ دۆۋىلىۋەتكەنىدى. بۇ ئوتۇنلارنى ئىككى - ئۈچ كۈن، نەچچە ئون كۈن توشۇپمۇ تۈگەتكىلى بولمايتتى. ئۇ ئوتۇنلارنى ئۈنچىقماي توشۇدى. ھەر قېتىم ئوتۇنغا كەلگەندە ھېلىقى قىز كۆرۈنگەن قۇم دۆڭىگە چىقىپ يىراقلارغا قارايتتى. ئۇ ياقتىمۇ يەنە كۆز يەتكۈسىز

قۇملۇق، يەنە شۇنداق دۆڭلەر، توغراقلىقلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى.

نەچچە كۈندىن بېرى ساقسىزلىقتىن ئەلەڭ - سەلەڭ بولۇپ يۈرگەن بوۋاي چۆل يىگىتىنىڭ چايخانىنىڭ ئارقىسىغا دۆۋىلىۋەتكەن ئوتۇنلىرىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

— سەن بۇ ئوتۇنلارنى نەدىن ئەكىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى بوۋاي.
— جاڭگالدىن.

— سەن پالتاغنى ئالۋاستىغا چۆرۈپ بېرىۋەتكەن ئەمەسمىدىڭ؟ بۇلارنى نېمىدە كەسلەپ كېلىۋاتىسەن؟

— ئۇ ئالۋاستى ئەمەس، گۈزەل بىر قىز، — دېدى چۆل يىگىتى، — ئۇ بىز ئۈچۈن نۇرغۇن ئوتۇنلارنى كەسلەپ قويۇپتۇ، بوۋا... ئۇ مېنىڭ پالتامنى يالداملىققا سوراپ ئەكەتتى.

— نەگە كەتتى؟

— بىلمەيمەن.

بوۋاي چوپچوڭلا يىگىت بولۇپ قالغان بۇ ئوغلىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. يېقىندىن بېرى ئۇ چۆل يىگىتىدە پەيدا بولغان ئۆزگىرىشلەرنى بايقاپ يۈرەتتى. دەسلەپتە ئۇ چۆلدىن قورقۇپ قېچىپ چىققاننى، ئەمدى ئۇ چۆلگە تەلپۈنىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— بەلكىم، — دېدى بوۋاي، — ئوغلۇم، ساڭا بىرەر پەرىشتىنىڭ نەزەرى چۈشكەندۇ. ياخشى كۆرۈپ قالغان بولساڭ ئىزدە. مېنىڭدىن غەم يېمە. خۇدايا شۈكرى، ھازىرچە ئۆز ئىشلىرىمغا ئۆزۈم ئۈلگۈرۈپ تۇرۇپتىمەن. خېلى كۈنلەرگە يەتكۈدەك ئوتۇنلارنى ئەكىلىپ دۆۋىلىۋەتتىڭ. ئېشەككە مىن - دە، شەھەرمۇ شەھەر، سەھرالارنى بىر ئارىلاپ كەل. شۇنداق بىر بەختىڭنى ئىزدەيدىغان ياش قۇرامىڭغا يېتىپ قالدىڭ. بەلكى، شەھەرنىڭ قايسىبىر كوچىلىرىدا ياكى دېھقان

كەپىلىرىنىڭ بىرىدە، سېنىڭ پېشانىڭگە يېزىلغان قىز تەقدىرىنىڭ ئۆزىنى سەن بىلەن ئۇچراشتۇرۇشنى كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇر... لېكىن، چۆل يىڭىت بوۋايىنى يالغۇز تاشلاپ كېتەلمەيتتى.

بىر كۈنى، بوۋاي قاتتىق ئاغرىپ يېتىپ قالدى.
— مېنىڭ ھاياتىمنىڭ نېمىشقا مۇشۇ چۆلگە باغلىنىپ قالغانلىقىنى بىلمەسەن، ئوغلۇم؟ — دەپ سورىدى بوۋاي ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ ئولتۇرغان چۆل يىڭىتتىن.
— بىلىمدىم، — دەپ يىڭىت.

— بالا ۋاقتىمدا، — دەپ ھېكايە قىلدى بوۋاي، — مەن شەھەردىكى بىر باينىڭ قولىدا ئىشلەيتتىم. باينىڭ سۈيىنى توشۇيتتىم، ھويلا - ئاراملىرىنى سۈپۈرەتتىم، ھەپتىدە بىر - ئىككى قېتىم جاڭگالغا كىرىپ ئوتۇن ئاچىقاتتىم. بىر كۈنى، خىيال بىلەن ئېشەكنى ھەيدەپ چۆلگە قانچىلىك ئىچكىرىلەپ كەتكىنىمنى ئۇقماپتىمەن. بىر توغراقلىققا كېلىپ توختىدىم. قۇرۇپ يىقىلغان بىر توغراق كۆتىكىنى كولاپ چىقارماقچى بولۇپ ئۇزاق ھەپىلەشتىم. بىر چاغدا توغراقنىڭ كاۋىكىدا پارقىراپ تۇرغان بىرنەرسىلەر كۆزۈمگە كۆرۈنگەندەك بولدى. ھەيران بولۇپ قولۇمنى سېلىۋىدىم، ئالدىنقىغا ساپسىرىق بىرنەچچە تىللا چىقتى. توغراق كاۋىكىدا مۇنداق تىللار يەنە تولۇپ تۇراتتى. ئالدىنقىدىكى تىللارنى جايىغا تاشلاپ، كولىغان يېرىمنى ئاستا كۆمۈپ قويدۇم. قايتىپ كېلىپ كۆرگەنلىرىمنى بايغا ئېيتىۋىدىم. ئۇ گېپىمگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئەتىسى ئات - ئۇلاغلىرىنى ئېلىپ، مېنى ئالدىغا سېلىپ چۆلگە چىقتى. لېكىن مەن بايغا ھېلىقى توغراق كۆتىكىنى كولىغان يېرىمنى زادى كۆرسىتىپ بېرەلمىدىم. كېچىچە شامال چىقىپ قۇم بېسىپ كەتتىمۇ قانداق بولدى، شۇنچە ئىزدەندۇق تاپالمىدۇق. باي: «مېنى ئالدىڭدا!» دەپ جىلە بولۇپ، مېنى

ئورۇپ قوغلىۋەتتى. بايغا يالغان ئېيتىمىغانلىقىم ئۆزۈمگە ئايان ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن چۆلىنى ئەگىپ كېتەلمەي قالدىم. ئوتۇنچىلىق كەسپىم بولۇپ قالدى. ھېلىقى ئالتۇنلار كۆمۈلگەن جايىنى ئۇزۇن يىللار ئىزدىدىم، تاپالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇ چۆلدە ئۆيلىنىپ، مۇشۇ چۆلدە تۇرمۇش كەچۈرۈپ، پۈتۈن ئۆمرۈم چۆلدە ئۆتۈپ كەتتى... شۇنداق، ئوغلۇم، بۇ تىمتاس چۆل تولىمۇ سىرلىق. چۆلدە ھەرقانداق مۆجىزىلەرنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىغا ھېچكىم ئىشەنمىسە، مەن ئىشىنىمەن... ھېلىقى پالتاغنى ئەكەتكەن قىز پەرىزاتمۇ، ئادەممۇ بەلكىم ئۆزۈڭگىلا مەلۇم... بوپتۇ، سىر ساقلاشنى بىل. چۆل ئۇنچىقماس ئادەملەرنى ياخشى كۆرىدۇ. سىر ساقلاشنى بىلمىگەن يىگىتنى قىزمۇ قويىنغا ئالمايدۇ...

بۇ بوۋاينىڭ چۆل يىگىتكە قىلغان ئاخىرقى سۆزلىرى بولۇپ قالدى. ئەتىسى بۇ مېھرىبان ئادەم ئالەمدىن ئۆتتى.

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

بىر تال تىللا

چۆلنىڭ گۈزەللىكى يەنە ئۆزگىچە بولىدۇ. بۇ يەردە ئۇيۇق سىزىقى شۇنچە ئېنىق كۆرۈنىدۇ. بۇ يەرنىڭ قۇملرى شۇنچىلىك يۇمشاق ۋە تازا. چەكسىز يېيىلىپ ياتقان قۇملۇقلار كېچىلىرى سىياھدەك قارا كۆرۈنىدۇ، سەھەردە ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرىدا قىزغۇچ تاۋلىنىدۇ، كۈن تىكلەشكەندە بولسا قارادەك يالىتىرايدۇ. ئۈتۈماڭكى، قۇملۇق بىلەن دېڭىز ئەسلى بىر تۇغقان، چۆل

شاماللىرى قۇم يۈزىدە ئۇششاق دولقۇن ئىزىنى قالدۇرىدۇ. يىراقتىن قاتارلىشىپ كېلىۋاتقان كارۋانلار كىشىگە يەلكەنلىك كېمىلەرنى ئەسلىتىدۇ. قۇملۇقلار بىر زامانلاردا پايانسىز دېڭىز ئىدى، دېڭىزلارنىڭ ئاستىدىمۇ چەكسىز قۇملۇق... بۇ يەردە قۇياش كۈندۈزلىرى جاننى ئالغۇدەك قىزىتىپ تۇرىسىمۇ، كۈن ئولتۇرۇشى بىلەن يەنە سالقىن كېچىلەر باشلىنىدۇ. قايسىبىر يوللاردىن ئوتۇنچىلارنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى ئاڭلىنىدۇ ۋە بۇ ناخشىلار كىشىنىڭ ئېسىگە ئۇنتۇلغان ئۆتمۈشنى، ئەستىن چىققان خاتىرىلەرنى سالىدۇ.

دۇنيادىكى نۇرغۇن تاغ سۇلىرى جىلغىلاردىن ئېقىپ چىقىپ، ياپيېشىل دالالارنى كېسىپ ئۆتۈپ دېڭىزگە قۇيۇلىدۇ. ئەمما، تەكلىماكاندىن ئېقىپ ئۆتىدىغان دەريالار بولسا، ئاق باش تاغلاردىن باشلىنىپ، قۇملۇققا كېلىپ سىڭىپ كېتىدۇ. بۇ شۇنچىلىك سىرلىق ۋە شۇنچىلىك غەلىتە ماكان... قۇملۇقتىكى يوللارنى پەقەت چۆل ئادەملىرىلا پەرق ئېتەلەيدۇ. ئاندا - ساندا ئۇچرايدىغان ئولاغ تېزەكلىرى ۋە قاچاندۇر بىر چاغلاردا خەۋپكە ئۇچراپ ئىسسىق جېنىدىن جۇدا بولغان ئادەم، ئۇلاغلارنىڭ ئاقارغان ئۈستىخانلىرى قەدىمىي يوللارنىڭ بەلىسىدۇر. دولقۇنلۇق سۈدەك داۋالغۇپ تۇرغان قۇم ئېقىنى ھېلىدىن - ھېلىغا يوللارنى كۆمۈپ يولۇچىلارنى ئازغاشتۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ چۆل يوللىرىغا تالاي سەيياھلارنىڭ ئۈستىخانلىرى كۆمۈلگەن، ھەر خىل دىن، ھەر خىل رەڭ، ھەر خىل ئوي - پىكىردىكى تالاي تەۋەككۈلچىلەرنىڭ كەچۈرمىشلىرى يېزىلغان. ئەمما، بۇ يېزىقنى ئوقۇماق ناھايىتىمۇ تەس!...

ھېسسىياتسىز كىشىلەرلا ئاللانىڭ نېمە ئۈچۈن كېچە بىلەن كۈندۈز، سەھرا بىلەن شەھەر، بوستانلىقلار بىلەن چۆللۈكلەرنى تەڭ ياراتقانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ... بۇ چۆل - جەزىرىدىكى بۇلاقلارنىڭ سۈيى شۇنچىلىك تەملىك، چۈنكى سىز يىراقلاردىن

چاڭقاپ كېلىسىز؛ بۇ يەردىكى توغراقلارنىڭ سايىسى شۇنچىلىك سالىقىن، چۈنكى، قىزىق چۆل ئاپتىپى سىزنى ئۇنىڭغا ئاشىقتەك تەشنا قىلىدۇ؛ بۇ يەردە ھەمىسەپەرنىڭ قىممىتى شۇنچىلىك يۇقىرى، چۈنكى سىزگە بەزىدە كۈنلەپمۇ ئادەم ئۇچرىمايدۇ... شۇ تاپتا چۆل يولى بىلەن چۆل يىگىت كەلمەكتە ئىدى. ئىككى يىلدىن بېرى بۇ يوللاردا ئۇ تىنىم تاپماي ماڭاتتى. قانداقتۇر بازارلار، مەھەللىلەر، قايناق شەھەرلەردىن ئۆتەتتى، ياش يىگىتكە قايسىبىر كوچا، ئىشك ئالدى، بۇلاق باشلىرىدا ئۇچرىغان قىزلار تەشنىلىق بىلەن نەزەر تاشلايتتى. چۆل يىگىت بولسا توختىماي ئىلگىرىلەيتتى. ئۆزى توغراقلىقتا ئۇچراتقان ۋە كېيىن يوقىتىپ قويغان پەرىشتىسىنى ئىزدەيتتى. ئۇنىڭ قۇملۇقلاردا مېڭىۋەرگەچكە، رەڭگى ئۆڭۈپ ئاقىرىپ تۇمشۇقى يۇقىرى قاراپ قالغان ئۆتۈكىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئېشىكىمۇ بىللە كېلەتتى. ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى خۇرجۇندا يىپ - يىڭنە، چاي- تۇز ۋە ئاياللارغا لازىملىق ئۇششاق - چۈششەكلەر بار ئىدى. يول ئۈستىدىكى مەھەللىلەردە ھەپتىلىك بازارلار ئۇچراپ تۇراتتى. ھەپتىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، قانداقتۇر بىر يېزىنىڭ ئەتراپىدىكى ئوچۇقچىلىققا تەرەپ - تەرەپتىن ئادەملەر يىغىلاتتى. ئاشپەزلەر چېدىرلىرىنى تىكىپ، ئوچاقلىرىغا ئوت ياقاتتى. سودىگەرلەر نازا قۇم ئۈستىگىلا ماللىرىنى يېيىشاتتى. بىردەمدە تاغارلاپ ئاشلىق، مېۋە - چېۋە، مائا - چەكمەن، ئۆتۈك، دوپپا... ھەممە نېمىنىڭ سودىسى قىزىپ كېتەتتى. ئەتىسىلا قارىسىڭىز، بۇ يەردە تاشلىنىپ قالغان سۆڭەكلەر، مال تېزەكلىرى، چېدىرلارنىڭ قۇرۇق ياغاچلىرىلا چۈچىيىپ قالاتتى - دە، ئىككىنچى بىر يەردە بازار قاينايتتى. چۆل يىگىت شۇنداق بازارلارنىڭ بىرىدە ماللىرىنى ساتاتتى - دە، يەنە قايسىدۇر بىر بازارلاردىن مال ئېلىپ سەپىرىنى داۋام قىلاتتى. ياشانغانلارغا بۇ يىگىت بىر زامانلاردا بۇ چۆل يوللىرىنى ئايلىنىپ يۈرگەن

جاھانكەزدى سۇپۇرگىنى ئەسلىتەتتى.

— قېنى، غەيرەت قىل ئېشىكىم، — دەيتتى چۆل يىگىت، —
ئەنە ئاۋۇ قۇم دۆۋىلىرىدىن ھالقىپ كەتسەكلا بۈككىدە توغراقلىققا
يېتىمىز. ئۇ يەردىكى توغراقلارنىڭ سايىسى شۇنچىلىك ھۇزۇركى
قويۇۋەر. ئۇ يەردىكى ساپ ھاۋا، سالقىن شامالنى دېمەسەن.
شاھلارنىڭ خوتۇنلىرى تۇرىدىغان سارايلارمۇ ئۇنىڭ قولىغا سۇ
قويۇپ بېرەلمەيدۇ. ئۇ خوتۇنلارنىڭ ھۇجرىلىرى ئۇپا -
ئەڭلىكىنىڭ بۇسى بىلەن بىخسىپ كەتكەن. ئۇنىڭدىن سېنىڭ
چىللە پۇراپ تۇرىدىغان ئېغىلىڭ ياخشىراق...

چۆل يىگىت ئادەمسىز بۇ يوللاردا، زېرىكىشتىن ئېشىكى
بىلەن ئەنە شۇنداق پاراڭلىشىپ كېلەتتى. ئېشىكىگە نېمىلەر
توغرىسىدىدۇر مۇراجىئەت قىلاتتى. ئېشەك بولسا ئىگىسىگە
قارىغاندا ئېغىر - بېسىق كۆرۈنەتتى. بېشىنى تۆۋەن سېلىپ،
بىر خىل يۈرۈش بىلەن خۇددى كەلگۈسىدىكى بولغۇسى بىر چوڭ
جەڭ ئۈستىدە خىيال سۈرۈپ كېتىۋاتقان لەشكەر باشلىقىدەك
قەدەم باساتتى.

— ھېلىقى چاغدا توغراقلىقتا ئىككىمىزنىڭ قانداق قورقۇپ
كەتكەنىمىز ئېسىڭدە باردۇر؟ — دەپ سۆزىنى داۋام قىلاتتى
يىگىت، — يائاللا، سەن شۇ چاغدا ئۆلەر - تىرىلىشىڭگە قارىماي
شۇنچىلىك قاتتىق يۈگۈردۈڭكى... ياق، ئۇچتۇڭمىكەن دەيمەن.
چۈنكى مەن قۇم ئۈستىدە تۇياقلىرىڭنىڭ ئىزلىرىنىمۇ كۆرمەي
قالدىم. مېنىڭ قانچىلىك قورققانلىقىمنى سورىمايلا قوي. ھازىر
ئويلسام شۇنچىلىك كۈلكىلىك، مانا شۇ جانان ئەمدى بىز بىلەن
قايتا بىر ئۇچراشسا ئىدى. بىز ئۇنىڭ بىلەن باشقىچە
پاراڭلىشاتتۇق. ئۇ چاغدا مەن تېخى گۈدەك ئىكەنمەن، ھە،
سەنمۇ شۇنداق... غەيرەت قىل. ئالدىمىزدىكى توغراقلىققا
يەتكەندە مەن ساڭا ئىككى ئۈچۈم قوناق بېرىمەن...
ئۈنچىقمايسەنغۇ؟ بىلىمەن، بىلىمەن. شۇ تاپتا ساڭا ئىككى ئۈچۈم

قوناقتىن كۆرە، بىر يۈتۈم سۇ قىممەتلىكرەك. ئامال قانچە، مېنىڭ گاللىرىمۇ قۇرۇپ كەتتى. چۆلىنىڭ ئادەملىرى ناھايىتى قۇۋ، سۇ چىقىدىغان بۇلاقلارنى يوشۇرۇپ قويۇشىدۇ. ئادەملىرىنى تاپمىغۇچە سۈيىنى تاپقىلى بولمايدۇ. ئوھۇي، ئۇلارنىڭ كۈپلىرىدىكى سۇنىڭ قانچىلىك مۇزدەك ۋە شېرىنلىكىنى دېمەسەن... غەيرەت قىل، غەيرەتلىك بولغانلارغا مەنزىل يىراق ئەمەس. بوۋام ئەنە شۇنداق دېگەن...

دېگەندەك، ئۇلار ئېگىز بىر قۇم بارخىنىدىن ھالقىپ ئۆتۈش بىلەنلا، تۆۋەندە يېپىلىپ ياتقان قەدىمىي بىر توغراقلىقنى كۆردى. ئېشەك بايىقى سالاپەتلىك مېڭىشنى تاشلاپ قەدىمىنى ئىلداملاشتى. چۆل يىگىت قۇم دۆۋىسىنىڭ ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ توغراقلىققا ئۇلاشتى. بۇ يەردە قۇچاق يەتمەيدىغان قۇۋۋەتلىك توغراقلار بىلەن قۇرۇپ يىقىلغان توغراقلاردىن كۆكلەپ چىققان ياش ئوتلار بىر - بىرىگە چىرىشىپ ئاجايىپ مەنزىرە ھاسىل قىلغانىدى.

— گېپىم راستمىكەن؟ — دەپ ئېشىكىگە سوئال قويدى چۆل يىگىت، ئاندىن ئۇ ئېشىكىنى باراقسان بولۇپ شاخ يايغان بىر تۈپ توغراقنىڭ سايىسىگە تارتىپ قويدى، — ئادەملەر مېنى بىكارغا جاھانكەزدى سۈپۈرگىگە ئوخشاتمايدۇ. مەن بۇ توغراقلىقنىڭ پۇرىقىنى يېرىم كۈنلۈك نېرىدا تۇرۇپلا سەزگەن... راست، شۇ جاھانكەزدى سۈپۈرگە دېگىنى قانداق ئادەم بولغىنىتى؟ سەن ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئۇ ئاجايىپ بىر سەبىياھ ئىمىش. ياشانغان مويىسىپىتلەر مېنى شۇ كىشىگە، سېنى شۇ كىشىنىڭ ئېشىكىگە ئوخشىتىدىكەن... ئەمدى ساڭا يەنە بىر ھەقىقەتنى ئېيتاي، توغراقلىق بولغانىكەن، يېقىن ئەتراپتا چوقۇم ئادەممۇ بولىدۇ. قېنى، ئاۋۋال سەن گېلىڭغا ئازراق بىر نېمە يېۋال، مەنمۇ پۈت - قولۇمنى سوزۇپ بىردەم ئارام ئېلىۋالاي، بىزگە ئۇچرايدىغان ئادەمنىڭ چىراي - شەكلى، خۇي - پەيلى قانداق؟

بۇنى بىز تېخى بىلمەيمىز، ئىشىنىمەنكى، ئۇ بىزگە كۈپىدىكى ھېلىقى مۇزدەك سۈپىنى ئايمىدۇ.

چۆل يىگىت ئېشىكىنىڭ ئالدىغا ۋەدە قىلغان ئىككى ئوچۇم قوناقنى تۈكتى. ئاندىن چاپىنىنى توغراق سايىسىگە سېلىپ، ئۆتۈكىنىمۇ يېشىپ تاشلاپ، سوزۇلۇپ ياتتى. كۈن پېشىن ۋاقتىدىن قايرىلغان بولسىمۇ قۇياش قۇملۇقلارنى يەنىلا قىزدۇرۇپ تۇراتتى. توغراقلىقنىڭ ئىچى بولسا ساقىن ۋە جىمجىت ئىدى. «شۇ تاپتا قۇشلارمۇ ئۇۋىلىرىدا ئۈگدەپ تۇرسا كېرەك» دەپ ئويلىدى چۆل يىگىت. راھەتلىك بىر شامالنىڭ پەپىلىشىدە ئۇ قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

چۆل يىگىت ئويغانغاندا ۋاقىت نامازدىگەردىن ئۆتۈپ، قۇم بارخانلىرىنىڭ سايىسى خېلىلا ئۇزىراپ قالغانىدى. چۆل يىگىت كۆزىنى ئېچىپ، بېشى ئۈستىدىكى توغراق يوپۇرماقلىرىغا كۆز تىكتى. نېپىز بىر قەۋەت قۇم توزانلىرى بىلەن خىرەلىشىپ تۇرغان قويۇق ياپراقلار ئارىسىدىن ئۆتكەن قۇياش نۇرى ھەر تەرەپكە مەشۋىتەك ئۈچ تارتىپ، رەڭمۇ رەڭ جۇلالىناتتى. «ھېلىقى ئېگىز سېپىللارنىڭ ئىچىدە، يۈزلىگەن لەشكەرلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە ياتقان شاھلار، — دەپ مۇلاھىزە قىلىشقا باشلىدى چۆل يىگىت، — مانا مۇشۇنداق چىرايلىق نۇرلارنى كۆرۈشتىن مەھرۇم، ئۇنىڭغا قارىغاندا مەن بايراق ۋە بەختلىكەرەك بولسام كېرەك...»

چۆل يىگىت مۇلاھىزىسىنى داۋاملاشتۇرالمىدى توختاپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزى ئېشىكىگە چۈشكەنىدى. ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى ئىككى كۆزى مال بىلەن توشقان خۇرجۇن ئاللا قەيەرگىدۇر غايىپ بولغانىتى. «ئوغرى!» دەپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى چۆل يىگىت. «ھەي ئېشەك، يەنىلا سەن ئېشەكلىكىڭنى قىلىپسەن - دە! بىھۇدە ۋاقىتتا ھاڭراپ جاھاننى

بېشىڭغا كىيىدىغان ھېلىقى قارغىش تەڭگۈر ئاۋازىڭدىن ئوندىن بىرىنى بولسىمۇ ئىشلىتىپ ماڭا ھايت دەپ قويساڭ بولماسىدى! «...؟»

چۆل يىگىت ئېشەكنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ تېخىمۇ چۆچۈپ كەتتى. شۇ تاپتا ئېشەك چىلىق - چىلىق قارا تەرگە چۆمگەن بولۇپ، قۇمغا سانجىلىپ تۇرغان ئىنچىكە پۇتلىرى دىرىلداپ قىترەپ تۇراتتى.

— ئېيتقىنى، سەن نېمىنى كۆردۈڭ؟ نېمىدىن شۇنچە قورقۇپ كەتتىڭ؟... شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۈستۈڭدىن خۇرجۇننى يۇلۇۋالغان ئوغرى ئادەتتىكى بىر ئادەم بولمىسا كېرەك، ئەمەسە ئۇ نېمە؟ جىنمۇ، شەيتانمۇ؟... ياكى سەن ھېلىقى ئالۋاستى قىزنى يەنە كۆردۈڭمۇ؟

چۆل يىگىتىنىڭ ئېشىكى ھەرقانچە ئەقىللىق بولسىمۇ، ئىنسانغا ئوخشاش سۆزلەشكە ئاجىز ئىدى. پەقەت ئۇ تېخى قورقۇنچ كەتمىگەن ساغۇچ كۆزلىرىنى چىمىلدەتتى، قۇلاقلىرىنى مىدىرلىتىپ قويدى. ئەجەبلىنەرلىكى، ئېشەكنىڭ ئەتراپىدا ھېچبىر غەيرىي نەرسىنىڭ ئىزى كۆرۈنمەيتتى.

— ئەجەب - ھە! سېنىڭ ئۈستۈڭدىكى خۇرجۇن قانات ياساپ ئۇچۇپ كەتكەن بولسا، — دەيتتى چۆل يىگىت، — ئۇنداق بولسا خۇدايىم ئاشۇ ئەرزمەس خۇرجۇنغا بەرگەن قاناتلارنى نېمىشقا بىزگىمۇ بەرمەيدۇ... .

چۆل يىگىت توغراقلىقنىڭ ئەتراپىدىكى قۇم دۆۋىلىرى ئۈستىگە ئۆمىلەپ چىقىپ ئەتراپقا قارىدى. ھەممە يەر چەكسىز قۇملۇق، ھېچبىر يەردە ئىننىش - جىننىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. «سۇ!» دەپ ۋارقىرىدى چۆل يىگىت ۋە قۇم دۆڭى ئۈستىدىن دومىلاپ دېگۈدەك چۈشۈپ، ئېشەكنىڭ يېنىغا ئوقتەك يۈگۈرۈپ كەلدى. خۇداغا شۈكرى، ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا ئېسىپ قويغان تۈلۈم ئۆز ئورنىدا تۇراتتى. تۈلۈمدە

ئۇنىڭ ئېغىر ۋاقىتلاردا ساقلاپ قويغان ئەڭ ئاخىرقى بىرنەچچە ئۈچۈم سۈيى بار ئىدى. چۆل يىگىت تۇلۇمغا ئېغىزىنى تۇتۇپ، ئىلىپ قالغان سۇدىن قانغۇچە بىر ئىچتى - دە، ئاشقىنىنى دوپپىسىغا تۆكۈپ ئېشىكىگە سۇندى. ئېشەك سۈنى قېلىن كالىپۇكلىرى بىلەن بىر سۈمۈرۈپلا دوپپىنى قۇرۇقداپ قويدى.

— ھېلىقى ئوغرى مەيلى ئادەم بولسۇن، مەيلى ئىنس - جىن بولسۇن، يەنىلا ئىنسابلىق ئىكەن، - دېدى چۆل يىگىت، - شۇ تاپتا ئىككىمىزگە سۇ بىرنەچچە خۇرجۇن مالدېنمۇ قىممەتلىك ئىدى. جېنىمىز ئامانلا بولسا مال دېگەننى يەنە تاپمىز... توۋا دەيمەن، ئۈستۈڭدىكى ئاشۇ ئەرزىمەس نەرسىلەر ئاسماندىكى پەرىشتىلەرگە ياراپ قالدىمۇ - يە؟ ئوغرى ئۈچۈپ كەلمىگەن بولسا، نېمىشقا بۇ ئەتراپتا ئۇنىڭ ئىزى يوق؟... ئەمدى ئېشىكىم مېنىڭدىن رەنجىمە. بىخۇدلىقۇڭدىن ئۈستۈڭدىكى خۇرجۇننى ئوغرىغا بېرىپسەن. شۇ گۇناھىڭ ئۈچۈن مەن ساڭا مىنىۋېلىشىم كېرەك. بىز بىرەر بازارغا ياكى مەھەللىگە يېتىشىپ بېرىپ قىلىدىغان ئىش تاپمىز. ئۈستۈڭگە بولۇشىچە يۈك ئارتىپ كىرا قىلىپ پۇل تاپمىساق بولمايدۇ - دە! تېخى قورسىقىمىزنى تويغۇزۇشىمىز لازىم. ئاندىن مەن يېڭى خۇرجۇن سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئىككى كۆزىنى يەنە مالغا ئولدۇرىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىز سەپىرىمىزنى يەنە داۋاملاشتۇرىمىز. كېلەر قېتىم مەن خۇرجۇننى بېقىنلىرىڭغا مىخلاپ قويسام بولامدېكەن ياكى ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ قولى تېگىپ كەتسەلا جىرىڭلاپ كېتىدىغان ئۇششاق قوڭغۇراقلارنى ئېسىپ قويايمۇ يە!... زادى ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، قانداق قىلىپ مېنىڭ خۇرجۇنۇم ئۈستۈڭدىن قانات ياساپ ئۈچۈپ كەتتى - ھە!؟ ئەگەر خۇرجۇنۇمنىڭ مۇنداق ئۈچىدىغان كارامىتىنى بىلگەن بولسام، ئۇنىڭ بىر كۆزىگە ئۈزۈم چۈشۈۋالماستىدىم... ئەگەرچەندە سېنىڭ ئىككى بېقىنىڭدا تاسادىپان شۇنداق قاناتلار ئۆسۈپ چىققان بولسا قانداق ياخشى

ئىش بولغان بولاتتى - ھە! ئۇ چاغدا بىز بۇ ئايىغى چىقماس چۆل يوللىرىدىن ئۇچۇپلا ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتۇق. ھەممە خالايمىق، ھەتتا پادىشاھلارنىڭ ئۆزىمۇ ئۆيلىرىدىن چىقىپ، قوللىرىنى سايىۋەن قىلىپ بىزگە قاراپ ھەۋەس قىلغان بولاتتى. شۇنداق بولغاندا سەن بىغەملەر شەھىرى دېگەن يەرگە قانچە كۈندە ئۇچۇپ بارالايتتىڭ؟...

ئىگىسىنىڭ بۇ تۈگىمەس ۋاتىلداشلىرىغا ئىچى پۇشقان ئېشەك تاقەتسىزلىنىپ ئالدىغا بىر - ئىككى قەدەم تاشلىدى. — كېتىشكە ئالدىراۋاتامسەن؟ توختاپتۇر، مەن تېخى ئۈستۈڭگە مىنىۋالمايمىغۇ، شۇ تاپتا كېتىشكە مەن سەندىن بەكرەك ئالدىراۋاتىمەن. بۇ نەس باسقان يەردە يەنە بىردەم تۇرىدىغان بولساق ئۆزىمىزنىمۇ ئوغرىلىتىپ قويىدىغان ئوخشايمىز.

چۆل يىگىت ئېشەككە سەكرەپ مىنىدى، بىراق ئۇنىڭ ئېشەكنى دېۋېتىش ئۈچۈن كېرىلگەن پۇتلىرى ئېشەكنىڭ بىقىنىغا تەگمەيلا توختاپ قالدى. ئۇ بايىلا ئۆزى ياتقان يەردە تۇرغان بىر ياغاچ چۆچەكنى كۆرگەنىدى. چۆچەكنىڭ ئىچىدە بولسا ساپىرىق بىر تال مېتال كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى.

— توختا، ئېشىكىم! — دېدى ئۇ ئىختىيارسىز، — بۇ يەردە يۈز بېرىدىغان كارامەتلەر تېخى ئاخىرلاشمىغان ئوخشايدۇ. رەھمەتلىك بوۋام: چۆلدە ھەرقانداق مۆجىزىنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، دېگەن... ئاۋۇ ياغاچ چۆچەك نەدىن كېلىپ قالدى؟ ھېلىلا مەن ئۆزۈم شۇ يەردە سوزۇلۇپ ياتىمىغانىدىم؟ چۆچەكنىڭ ئىچىدە پارقراپ تۇرغىنى نېمە ئۇ؟ چۆل يىگىت ئېشىكىدىن ئاستا چۈشۈپ، ئاۋايلاپ دەسسەپ، چۆچەكنىڭ يېنىغا يېقىنلاشتى. چۆچەكنىڭ ئىچىدە بىر دانە تىللا ياتاتتى. يىگىت تىللانى قولىغا ئالدى. تىللانىڭ ئېغىر سالىمىقى ئۇنىڭ ئاللىقىنى باشتى. تىللانىڭ ئىككى يۈزىدىكى قايسىبىر

زاماندا، قايسىبىر پادىشاھلىقنىڭ باسقان خەتلىرى، غەلىتە سىزىقچىلار چۆل يىگىتكە ناتونۇش ئىدى. بۇ بازارلاردا قاسساپلار، ئاشپەزلەر، سودىگەرلەر ۋە قانداقتۇر بىر خېنىملارنىڭ مايلاشقان، تەرلىگەن قوللىرىدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرگەن تىللاردىن بولمىغاچقا، پارقىراقلىقى كۆزنى قاماشتۇراتتى.

— مانا كارامەت! — دېدى چۆل يىگىت. ئۇنىڭ ئەمدى كىمگە مۇراجىئەت قىلىۋاتقىنى ئېنىق ئەمەس ئىدى، - خۇرجۇن ئوغرىسى بىز ئويلىغاندەك ئۈنچىۋالا قارا كۆڭۈل بولمىسا كېرەك. ئۇنىڭدا بەلكىم مۇنداق يېپيېڭى تىللار بولسىمۇ، يىپ - يىڭىنە، چاي - تۈز يوقتۇر. تىللا قانچە قىممەتلىك بولسىمۇ، ئۇنى قاينىتىپ ئىچكىلى بولمايدۇ - دە! ... بىراق، ئۇ مېنىڭ ھەققىمنى مۇنچە مەخپىي يوللار بىلەن بەرمەي، توپتوغرا ئالدىمغا كېلىپ، شۇ تىللانى تەڭلىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا خۇرجۇنۇمدىكى بارلىق ماللىرىمنى ئۆز رازىلىقىم بىلەن بەرمەيتتىمۇ ۋە بەلكىم مەن ئېشىكىم بىلەن شۇ ماللارنى نەق ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىغىلا يەتكۈزۈپ بەرگەن بولاتتىم... ئېھتىمال ئۇ، جامالىنى كۆرسەتمەيدىغان بىر ساھىبجامالدۇر ياكى نېمە سەۋەبلەر بىلەندۇر چۆللەردە يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن بىر مۇساپىردۇر...

چۆل يىگىت قانچە ئويلاپمۇ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى، تىللانى قوينىغا سېلىپ، ئۈستىدىن تۇتۇپ قويدى.

— ئەمدى، بۇ كارامەت يۈز بەرگەن ئورۇنغا بىر بەلگە قىلىپ قويماق لازىم! — دېدى چۆل يىگىت ئېشىكىگە قاراپ، - سەن رەھمەتلىك بوۋامنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلىغانمۇ؟ بالا ۋاقتىدا ئۇ ئالتۇنلار تولۇپ تۇرغان بىر توغراق كۆتىكىگە يولۇقۇپ، شۇ يەرگە بىرەر بەلگە قىلىپ قويىمىغاچقا، قايتا كېلىپ ئۇنى ئىزدەپ تاپالمىغان ۋە شۇ ئالتۇنلارنى ئىزدەپ پۈتۈن ئۆمرىنى جاڭگالدا ئۆتكۈزگەن...

يىگىت پىچىمىنى سۇغۇرۇۋالدى - دە، ئالدىدا تۇرغان يوغان توغراقنىڭ غولىغا بىر چەمبىرەك ئويۇپ قويدى.

— يۈر، ئېشىكىم، ئەمدى بىزنىڭ بۇ يەردىن يىراقلىشىش ۋاقتىمىز يەتتى، — دېدى ئۇ ئېشىكىگە قايتا مىنىپ، — كىمكى كىرەمەت يۈز بەرگەن يەردە ئوشۇقچە ھايال بولىدىكەن، ئۇنى پالاكەت باسىدۇ! بۇ سۆزنى بىزنىڭ چايخانىدا قونۇپ ئۆتكەن بىر سەيياھ ئېيتقاندى. بىز تېگىشلىك ھەققىمىزنى ئالدۇق، بۇ تىللاغا بىز يەنە بىرقانچە خۇرجۇن مال سېتىۋالالايمىز. ئەمدى سېنىڭ ئۈستۈڭگە قاتتىق ئوتۇن ياكى قانداقتۇر بىر بېخىل سودىگەرلەرنىڭ ئېغىر ماللىرىنى ئارتمايدىغان بولدۇم. مەن ياخشى تاماق يەيمەن، سېنىڭ ئالدىڭغا ئەڭ مەزىلىك يەملەرنى تۆكۈمەن. قېنى، مېنى سەن يېقىن ئەتراپتىكى ئەڭ چوڭ شەھەرلەرنىڭ بىرىگە يەتكۈز، سەھرانىڭ كىچىك بازارلىرىدىن بىز بۇ قىممەتلىك ئالتۇننىمىزنى ئۆز باھاسىغا سېتىپ ئالالايدىغان سەرراپنى تاپالمايمىز.

ئېشەك، ئىگىسىنىڭ ھەممە گەپلىرىنى چۈشىنىۋاتقاندەك، ئۇششاق قەدەم ئېلىپ، سىلىق يورغىلاپ كەتتى.

ئوتتۇرىنچى باب

بەختىڭنى ئىزدەيسەن

چۆل يىگىت يولدا بىر قونۇپ، ئىككىنچى كۈنى چۈشكە يېقىن بىر شەھەرنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. كاسىپلار، ئالارمەن - ساتارمەنلەرنىڭ چۇقانلىرى بىلەن قىزىپ تۇرغان بازار

مەيداندىن ئۆتۈپ، ئىزدەپ - سوراپ، زەرگەرلەر كوچىسىنى تېپىپ كەلدى. بۇ يەردىكى دۇكانلارنىڭ دېرىزىلىرىگە ھەر خىل قىممەتلىك كۆزلەر قويۇلغان ھالقىسلار، ئۈزۈكلەر، ئالتۇن قاداق، زىرە، بىلەزۈكلەر تىزىۋېتىلگەنىدى. كىچىككىنە ئوچاق ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئۆستىلار قولىدىكى ئىنچىكە نەچچە بىلەن ياغاچ كۆمۈرنى پۇۋلەپ چوغلاندۇرۇپ، ئالتۇنلارنى ئېرىتىشەتتى. قىپقىزىل چوڭ ئاستىدا ھاسىل بولغان كۆكۈچ يالقۇن ئالتۇن سېلىنغان بوتام ئىچىدە ئالتۇن رەڭ سۇ بولۇپ تالىترىتتى. قايسىبىر دۇكانلاردا بولسا شاگىرت بالىلار قېلىپتىن چىققان ئالتۇن ئەسۋابلارنى ئېكەكەپ، تېرىلەرگە سۈركەپ پەردازلىشەتتى. يىپەك پۈركەنجىلەرنى ئارتىپ، قىلىدىن توقۇلغان چۈمپەردىلەرنى تارتقان خېنىملار ئۇياق - بۇياققا يورغىلىشىپ، تونۇش دۇكانلىرىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا غايىب بولۇشەتتى. قايسىبىر دۇكانلارنىڭ ئىچىدە بولسا چۈمپەردىلەرنى بىلىنەر - بىلىنمەس قايرىپ، ئاپئاق بارماقلىرى بىلەن ئالتۇن ئەسۋابلارنى چىمدىپ تۇتۇپ كۆرۈۋاتقان پۇلدار سەتەڭلەر كۆزگە چۈشەتتى. زەرگەرلەر بولسا بۇ ساھىبجامالارنىڭ ئالدىدا خۇشامەتكۈيلۈك بىلەن ئېگىلىپ، ماللىرىنى ماختاپ پۇل قىلىشەتتى.

چۆل يىگىت كوچىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى بىر خالىي دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېشىكىدىن چۈشتى. ئېشەكنى ئىشىك ئالدىغا قالدۇرۇپ، سالام بىلەن دۇكانغا كىرىپ كەلدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! — دېدى ئاپئاق ساقاللىق قېرى ئۇستا ئوچاقنىڭ قىپقىزىل چوغى ۋە پارقىراق ئالتۇن - كۈمۈشلەرگە قاراۋېرىپ خىرەلىشىپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن چۆل يىگىتكە قاراپ. ئۇستىنىڭ تۇرقىدىن ئۆز كەسپىگە پىششىق زەرگەرلەردىن ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى، — خوش ئوغلۇم،

بىر نەرسە لازىمۇ ياكى ساتىدىغان ئالتۇن جابدۇقلىرىڭ بارمۇ؟
— مەن نامرات ئادەممەن، بىساتىمدا مۇشۇ بىر تاللا تىللا بار. ياخشىراق باھادا پۇل تۆلەپ ئېلىپ قالارسەن.

چۆل يىگىت قوينىدىن تىللانى ئېلىپ، ئۈستىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك بولغا، ئامبۇر ۋە نازۇك تارازىلار ئۇرغان شىرنەنىڭ ئۈستىگە قويدى. ئۈستى قولىنى سۈرتۈۋېتىپ، تىللانى قولغا ئېلىپ ئۇياق - بۇيىقىغا ئۆرۈپ قارىدى. ئاندىن تارازىغا سېلىپ تارتىپ كۆردى. تىللا ئۇنىڭ مۆلچەرىدىكىدىنمۇ ئېغىرراق چىقتى. ئۈستى تىللانى ئالغىنىغا ئاغدۇرۇپ، يەنە ئۇزاق سالماقلاپ كۆردى - دە، چۆل يىگىتىنىڭ باش - ئايىقىغا قارىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئۈستىبېشىنى قېلىن چاڭ باسقان ئاددىي بىر يىگىت تۇراتتى.

— نېمىشقا ئۆرە تۇرسەن؟ قېنى ئولتۇر! — دېدى ئۈستى ۋە ئىنجىقلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، چۆل يىگىتىنىڭ ئاستىغا بىر پارچە ياغاچ تېرىنى تاشلىدى، — ماڭا ئىشەنسەڭ، شۇ يېشىغا كەلگۈچە زەرگەرلىك قىلىپتىمەن، بۇ خىلدىكى تىللانىسى ئۇچراتمىغانكەنەن. قارا ئۇنىڭ ساپ ۋە پارىقىراقلىقىنى... بۇ قايسى زاماندا، كىملىرى قويغان تىللا بولغىنى؟... توغرا، سەنمۇ بىلمەيسەن، بۇنى مەنمۇ بىلمەيمەن. كېسىپ ئېيتىمەنكى، بۇ قۇيۇلغاندىن بېرى خەزىنىدىن چىقىپ باقمىغان تىللادەك قىلىدۇ. سەن نېمىشقا ئۇنىڭدىن پەقەت بىر تاللا ئەكەلدىڭ؟ بۇ تىللا ساقلانغان يەردە يەنە تاغلارلاپ ئالتۇن بولۇشى مۇمكىنمۇ؟
چۆل يىگىت ئۈستىنىڭ گەپلىرىنى ئۈنچىقماي ئاڭلىدى. قېرى ئۈستى ئۇنىڭغا نېمە دەرگەن دەپ چەكچىيىسىپ قاراپ تۇراتتى.

— راستىمنى ئېيتسام، — دېدى چۆل يىگىت، — سېنى ئەجەبلىەندۈرۈۋاتقان سوئاللار مېنىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋاتىدۇ. مەن بۇ تىللانى تېپىۋالغان.

— تېپىۋالغان؟! ... قانداق قىلىپ؟ نەدىن تېپىۋالدىڭ؟...

ئۇنى كىم چۈشۈرۈپ قويۇپتىكەن؟

— ساڭا نېمىدەپ چۈشەندۈرسەم بولىدۇ، ئۇستا، — دېدى

چۆل يىگىت، — مېنىڭ ئىسىمىم چۆل يىگىت بولىدۇ...

— غەلىتە ئىسىم ئىكەن! — دەپ غۇدۇڭشىدى ئۇستا.

— مەن چۆلدە تۇغۇلغان، چۆلدە چوڭ بولغان.

— چىرايىڭدىن بىلىنىپ تۇرىدۇ.

— ئەنە ئاۋۇ دېرىزەڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان قاپقارا، سىلىق

نەرسىنى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ مېنىڭ ئېشىكىمنىڭ تۇمشۇقى، بۇ

ئېشەك مېنىڭ سەپەردىكى ھەمراھىم. ئۇنىڭ بىلەن چۆل

يوللىرىنى كېزىپ ماڭىمەن - ماڭىمەن، ئۆزۈمنىڭ نېمىشقا

مېڭىۋاتقانلىقىمنى، نەگە بارىدىغانلىقىمنىمۇ بىلمەيمەن...

ئالدىنقى كۈنى، كۈن تازا قىزىپ تۇرغان مەزگىلدە، ئېشىكىم

بىلەن قۇملۇقتىكى بىر توغراقلىق ئىچىدە توختاپ ئارام ئالدىم.

يېتىپ كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بىر چاغدا ئويغىنىنىپ،

ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، دەل مەن ياتقان يەردە بىر ياغاچ

چۆچەك تۇرىدۇ. چۆچەكنىڭ ئىچىدە مانا مۇشۇ بىر تال تىللا

يالتىراپ يېتىپتۇ. ئۇنى ياراتقان ئىگەمنىڭ ماڭا قىلغان

ھەدىيىسى دەپ بىلدىم - دە، ئېلىپ قويىنۇمغا سالدىم. مانا شۇ

تىللا بۈگۈن سېنىڭ ئاللىقىنىڭدا تۇرۇپتۇ، بۇ تىللا توغرىسىدا

ئۆزۈمنىڭمۇ بىلىدىغانلىرىم شۇنچىلىكلا.

— ھېلىقى چۆچەكنىمچۇ؟ چۆچەكىنىمۇ نېمىشقا قوشۇپ

ئالمايدىڭ؟! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇستا.

— ئەگەر بىرەرى ساڭا پەتنۇستا ھەدىيە سۇنسا، سەن

پەتنۇسىنىمۇ قوشۇپ ئېلىپ قويىنۇڭغا سالمايتىڭ؟ — دەپ ھەيران

بولدى چۆل يىگىت.

— لېكىن ئۇ پەتنۇس ئەمەس، چۆچەك - دە!... ئېيتقىنا،

سەن كۆرگەن ئۇ چۆچەك قانداق رەڭدە، قانچىلىك چوڭلۇقتا؟

— ۋاي چوڭ دادا! — دېدى چۆل يىگىت، — ئالتۇننى كۆرگەندە ھەممىمىزنىڭ كۆزى تورلىشىپ قالىدىغانلىقىنى بىلىسەنغۇ؟ ... مەن چۆچەك ئىچىدىكى تىللانلا كۆرۈپتىمەن، چۆچەكنىڭ قانداقلىقىغا سەپمۇ سالماپتىمەن.

— ھەي ئېسىت، بىر كالتە پەملىك قىپسەن — دە! — دەپ ئىچ — ئىچىدىن ئۆھ تارتىپ ئېپسۇسلاندى ئۇستا، — كىم بىلىدۇ، بەلكىم ئۇ تىللا تۇغىدىغان ئاجايىپ بىسىر چۆچەك بولغىدى!

— تىللا تۇغىدىغان! ... ئېلىشىپ قالىدىغۇ، ئۇستا، چۆچەكمۇ تىللا تۇغامدۇ؟

— ئېچىلىڭ داستانىم توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنى ئاڭلىمىغانمۇ سەن؟ دۇنيادا شۇنداق داستانلار بولغان. ئۇ خالىغان ۋاقىتتا ئېچىلىپ، ئالدىنقى نازۇ نېمەتلەر بىلەن تولدۇرۇۋېتىدۇ ... سەن ئۇ چۆچەكنى چۆلدە، بىر توغراقنىڭ ئاستىدا ئۇچراتتىم، دېدىڭمۇ؟ چۆل دېگەندە توغراق دېگەن جىق نېمىغۇ. سەن شۇ چۆچەك ئۇچراشقان يەرگە بىرەر بەلگە قىلىپ قويىدىڭمۇ؟

— شۇ يەردىكى بىر توغراقنىڭ غولىغا پىچىقىم بىلەن بىر چەمبەر سىزىپ قويدۇم.

— ھەي بەلى، بۇ ئىشقا كەلگەندە ئەقلىڭنى بىسىر ئىشلىتىپسەن. خوش، گەمدى سەن بۇ بىر تال تىللانى نېمە قىلاي دەيسەن؟ ھالقا، ئۈزۈك ياكى بولمىسا. . .

— دېدىغۇ، چوڭ دادا، ماڭا ھېچقانداق زىننەت بۇيۇمىنىڭ لازىمى يوق، ئۆيۈمدە ئۇنىڭغا ھاجەتلىك ئايال كىشىمۇ يوق، ماڭا ھالال باھادا پۇل بەرسەڭ كۇپايە.

— بوپتۇ، مەن بۇ تىللارنىڭ ئوبدان باھادا پۇل تۆلەي. سەن قايتىپ بېرىپ ھېلىقى سىرلىق چۆچەكنى يەنە ئىزدىگىسن. ئۇچراپ قالسا چۆچەكنىمۇ قوشۇپ ئېلىپ قويىۋىڭىز سال. قەسەم

قىلىمەنكى، بايلىققا كۆمۈلۈپ كېتىسەن. ئاپقان تىللارنىڭنى
ھېچكىمگە كۆرسەتمەي ئۇدۇل مېنىڭ ئالدىغا ئەكەل. سېنى
ئويدان رازى قىلىمەن. سەن ئاجايىپ چىرايلىق باغلارنى،
پېشايۋانلىق ئايۋانلارنى سېتىۋېلىپ سەرگەردانلىق تۇرمۇشۇڭنى
ئاخىرلاشتۇرسەن... ئۆيلەنمىگەنمەن دېدىڭما؟ پۇلۇڭ بولسا
ئەلۋەتتە ئۆيلىنىسەن. مۇسۇلمانلارغا تۆت خوتۇن ئېلىش
ھەقلىق. سەن باش ئاغرىقىدىن قورقساڭ بوپتۇ ئۈچىنى ياكى
ئىككىنى ئال. خالىساڭ مەن ساڭا تونۇشتۇرۇپمۇ قويىمەن.
مۇشۇ كۈچىدىكى دۇكانلارغا كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان ئاجايىپ
خېنىملار بار، چىرايىنى كۆرۈپلا ئەقلىڭدىن ئازىسەن.
لېكىن، چۆل يىگىت ئەقلىدىن ئېزىشنى خالىمايتتى. ئۇ
زەگەر ئۇستام سۇنغان پۇللارنى ئېلىپ قوينغا سالدى - دە،
ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭدى. قېرى ئۇستا ئۇنى ئىشىك ئالدىغىچە
ئۇزىتىپ چىقتى.

— شۇنداق قىل، ئوغلۇم، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇراتتى
ئۇستا، — چۆچەكنى ھېچكىمگە كۆرسەتمەي يوشۇرۇپ قويساڭمۇ
مەيلى، ئەمە تىللالارنى بولسا مېنىڭ ئالدىمغا ئەكەل، ساڭا
ئاقىيول تىلەيمەن!

— خاتىرجەم بول، چوڭ دادا، — دېدى چۆل يىگىت
ئېشىكىگە مىنىپ يولغا چۈشۈپ، — ھېلىقى سىرلىق چۆچەك
يەنە ئۇچراپ قالغۇدەك بولسا مەن ئۇنى ئېلىۋالىمەن. تىللالارنى
پەقەت ساڭلا ئەكەلىپ كۆرسىتىمەن!

چۆل يىگىتنىڭ قارىسى ئادەملەر ئارىسىدا غايىب بولدى.
چۆل يىگىت ئېشىكىنى دېۋىتىپ، ئادەملەر بىلەن تولغان
بازارغا كىرىپ كەلدى. بۇ يەردە ئادەملەر بىر - بىرىنى
ئىتىرىشەتتى. بىر - بىرى بىلەن باھا - نەرخ تالشاتتى.
ئالارمەن بىلەن ساتارمەننى كېلىشتۈرمەكچى بولغان دەللاللار
«باھىرىكە!» دەپ ۋارقىراپ، كىملىرىنىڭدۇر قوللىرىغا پاققىدە

ئۇرۇشاتتى. داس - چېلەك، چاپان، كۆڭلەك، يەل - يېمىش،
 بۇغداي - قوناق... بۇ بازاردا سودا بولمايدىغان نەرسە كەم ئىدى.
 بۇ قىمقاس - چۇقان ئىچىدە ئېغىر گۈرۈلدەپ تۇرغان بازارغا
 كىرىشى بىلەنلا چۆل يىگىت ھېلىقى ئالتۇن تۇغىدىغان چۆچەك
 توغرىسىدىكى گەپلەرنى تامامەن ئۇنتۇپ قالدى. ئۇنىڭغا قېرى
 زەرگەر ئېيتقاندا كى ئايۋان - ساراينىڭمۇ، باشنى ئاغرىتىدىغان
 بىرقانچە خوتۇنلارنىڭمۇ لازىمى يوق ئىدى. ئۇ ئۆمۈر بويى مال-
 دۇنيا، ئالتۇن - كۈمۈش يىغىپ، شۇ بايلىقنىڭ سادىق
 كۆزەتچىسىدەك، يېمەي - ئىچمەي ساقلاپ ئۆتۈپ كېتىشنى
 خالىمايتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ يانچۇقىدا تەقدىر يەتكۈزگەن
 بىرمۇنچە پۇللار تۇرۇپتۇ. ئەمدى، ئۆزىنىڭ ۋە ئېشىكىنىڭ
 قورسىقىنى ئوبدان بىر تويغۇزسا، ئاندىن بۇ تىنچىق ۋە ئوشۇقچە
 شاۋقۇنلۇق قىستاڭ شەھەر بىلەن خوشلىشىپ، يېڭى سەپىرىنى
 باشلىسا بولىدى. ئوچۇق دالادا قېنىپ نەپەس ئالغىلى بولىدۇ.
 ئۇ يەردە زىرائەتلەر يەلپۈنۈپ تۇرىدۇ. قىرغاقلىرى يېشىل ئوتلار
 بىلەن قاپلانغان ئېرىقلاردا شىلىدىرلاپ سۇ ئاقىدۇ، يىسراق
 توغراقلىقلاردىن كاككۇك ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. يەنىمۇ يىراقلاردىن
 بولسا ئۇياخشى كۆرىدىغان چۆلنىڭ ئىسسىق شامىلى كېلىدۇ...
 چۆل يىگىت بازار يېنىدىكى دەڭلەرنىڭ بىرىگە كېلىپ
 ئېشىكىنى باغلىدى. ئېشىكىنىڭ قورسىقىنى ياخشى تويغۇزۇپ،
 ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى دەڭجاغا تاپشۇردى. ئاندىن
 ئۆستىبېشىدىكى چاڭلارنى ئوبدان قېقىپ، ئۆزىنى ئوبدان
 تۈزەشتۈرۈپ، بازارنىڭ ئاشپۇزۇللار جايلاشقان تەرىپىگە قاراپ
 ماڭدى. بۇ يەردە تەۋەڭلەردىكى گۆش گىردە، سامسىلار، گۈل
 چېكىپ پىشۇرغان شىرمەن نانلار كۆزنى ئوينىتاتتى. قورۇما
 قورۇۋاتقان ئاشپەز ئۇستاملار ساپلىقنى قازان گىرۋىكىگە ئۇرۇپ
 نەغمە قىلىۋاتقاندا كى رىتىملىق تاراڭلىتاتتى. ئاشخانا
 خوجايىنلىرى بەس - بەستە ۋارقىرىشىپ مېھمان چاقىراتتى. چۆل

يىگىتنىڭ قورسىقى غولدۇرلاپ بۇ نەغمىگە تەڭكەش قىلغىلى تۇردى. ئۇ قاسقانلىرىدىن پۇرقىراپ ھور چىققىنى ئاتقان مانتىپەزخانلارنىڭ بىرىگە بۇرۇلدى. بۇ يەرنىڭ بەش مانتىسىنى بىر ئادەمنىڭ يەپ بولمىقى بىر گەپ ئىدى. چۆل يىگىتىنىڭ قورسىقى بولسا ئون - ئون بەش مانتىنى تەلەپ قىلىپ ناغرا چالماقتا ئىدى. چۆل يىگىت بىر نانغا ئون مانتا بۇيرۇپ، خەرىدارلار ئارىسىغا كىرىپ قىستىلىپ ئولتۇردى. يۇمشاق نان ئۈستىگە قويۇلغان نېپىز جىلتىلىق مانتىنىڭ ئۈستىگە قارىمۇچ سېپىپ، جىلتىسىنى تىتىپ يېيىشكە باشلىدى. ئۇ ئېغىشپ تۇرۇپ، مانتىنى ھەربىر چىشلىگەندە، مانتىنىڭ شورپىسى نان ئۈستىگە ئېقىپ چۈشەتتى. ئۇ ئاخىرىدا قىيما گۆشىگە ناننى يۆگەپ يەپ، قېنىپ چاي ئىچىپ، ئارانلا ئورنىدىن تۇردى.

«ئىلتىپاتىڭغا شۈكرى!» — دەدى چۆل يىگىت بەلبېغىنىڭ ئۇچىغا تەرلىرىنى ئېرتىپ مانتىخانىدىن چىقىۋېتىپ، — بۈگۈن مەن بۇ شەھەرنىڭ بازارلىرىنى قانغۇچە ئايلىنىپ، دەڭدە قونۇپ، ئەتە يولغا چىقساممۇ بولىدۇ. تېخى يېڭى خۇرجۇن سېتىۋېلىپ، خۇرجۇننىڭ ئىككى كۆزىنى مالغا تولدۇرىدىغان ئىشمۇ بار. شۇنداق قىلاي، بۈگۈن بىچارە ئېشىكىممۇ ئوبدانراق بىر دەم ئېلىۋالسۇن!»

چۆل يىگىت بازارلارنى ئارىلاپ بىر ئۆستەڭنىڭ بويىدىن چىقىپ قالدى. ياغاچ كۆۋرۈك يېنىدىكى قېرىپ بىقىنلىرى كاۋاكشىپ كەتكەن يوغان سۆگەتنىڭ سايىسىدە، يۈزىنى قويۇق ساقال باسقان بىر رەمچى ئۇزۇن يەكتىكىنىڭ پەشلىرىنى ئاستىغا باسۇرۇپ يۈكۈنۈپ ئولتۇراتتى. رەمچىنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلغان بولۇپ، مۇڭدەۋاتقانلىقى ياكى خىيال سۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى بىر پارچە پالاس ئۈستىدە رەڭدار رەم تاشلىرى چېچىلىپ ياتاتتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، چوڭ دادا! — دەپ سالام بەردى

چۆل يىگىت.

— كەل! — دەدى - دە، بېشىنىمۇ كۆتۈرۈپ قاراپ قويمىدى

رەمچى.

— ماڭا ئاتاپ بىر رەم سېلىپ باقساڭ.

— قەيەرلىكسەن؟

— مەن يىراق چۆلدىن كەلدىم.

— ئىسمىڭ نېمە؟

— ئىسمىم چۆل يىگىت!

رەمچى بوۋاي لايىدە كۆزىنى ئېچىپ چۆل يىگىتكە قارىدى.

— چۆل يىگىت! ... چۆلنىڭ چېكى بولمايدۇ، — دەپ

غودۇڭشىدى بوۋاي.

— شۇنداق، مەن شۇ چەكسىز چۆللۈكتە تۇغۇلۇپ شۇ يەردە

چوڭ بولغان.

— ئاتالغى كىم؟

— ئاتامنى بىلمەيمەن، مېنى بىر ئوتۇنچى بوۋاي بېقىپ

چوڭ قىلغان. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە: ئوتۇنچى بوۋامغا مەن خۇددى

ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۇچرىغانىكەنمەن. ئۇمۇ مېنىڭدىن:

«كىمنىڭ بالىسى سەن؟» دەپ سورىغاندا، قانداقتۇر ئىككى

ئاكامنىڭ مېنى كۆتۈرۈپ ماڭغىنىنى، ئۆزۈمنىڭ ئۇخلاپ

قالغىنىمنى، شۇنىڭغا ئوخشاش باش - ئايىغى يوق گەپلەرنىلا

قىلغانىكەنمەن... رەھمەتلىك بوۋامنىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە

يىلدىن ئاشتى. مانا مەن ئېشىكىمنىڭ ئۈستىگە ئازغىنە

ماللىرىمنى ئارتىپ، چارشەنبە بازىرىدىن پەيشەنبە بازىرىغا،

پەيشەنبە بازىرىدىن شەنبە بازىرىغا ئۆتۈپ، بۇ چۆللەرنى توختىماي

كېزىمەن. ئۆزۈمنىڭ نېمىشقا شۇنداق ئايلىنىپ

يۈرىدىغانلىقىمنى، نەگە بېرىپ، نەدە توختايدىغانلىقىمنىمۇ

بىلمەيمەن.

— ۋاھ، خىسلەتلىك دۇنيا! — دەۋەتتى رەمچى بوۋاي، —

بىر زامانلاردا مۇشۇ چۆللەرنى جاھانكەزدى سۈپۈرگە دەيدىغان بىر
سەيياھنىڭمۇ شۇنداق ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى بىلەمسەن؟
— بىلىمەن!

— سەن قانداق بىلىسەن؟ — دەپ كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى
بوۋاينىڭ.

— ئاڭلىغان، — دېدى چۆل يىگىت.

— مانا شۇ جاھانكەزدىنى «ئۇ ھازىر قېرىدى، شۇ تاپتا
سېنىڭ ئالدىڭدا ئولتۇرۇپتۇ» دېسەم ئىشىنەمسەن؟

— چاقچاق قىلىما، چوڭ دادا، — دېدى چۆل يىگىت، —
قېنى رەمىڭنى ئاچ، مەن ئالدىرايمەن.

— سەن تېخى ماڭا نېمە توغرىسىدا رەم ئاچقۇزىدىغانلىقىڭنى
ئېيتىمىدىڭ.

— مېنىڭ كەلگۈسۈم... تەقدىرىم ھەققىدە.

— بىلگۈچى خۇدا، — دېدى رەمچى بوۋاي، — مەن پەقەت
قىياسلا قىلالايمەن... قېنى، بىسىمىلاھىررەخمانۇررەھىم!

رەمچى پالاس ئۈستىدىكى تاشلارنى يىغىپ قايتا چاچتى.

— ياق! — دەپ بېشىنى لىڭشىتتى رەمچى چېچىلغان
تاشلارغا قاراپ تۇرۇپ، — سەن چۆللەرنى مەقسەتسىزلا كېزىپ
يۈرمەيسەن. سەن ئۆزۈڭنىڭ يىتتۈرگەن بەختىڭنى ئىزدەپ
يۈرۈپسەن.

— ئېيتقىنىما، مەن بەختىمنى تاپالامدۇم؟

— تاپسەن، چوقۇم تاپسەن! قېنى قوللىرىڭنى ماڭا
سۇنغىنە.

چۆل يىگىت قولىنى رەمچىگە سۈندى.

— يا قۇدرەت! — دېدى رەمچى بوۋاي يىگىتنىڭ ئاللىقىنىغا

قاراپ، — سېنىڭ ئاللىقىڭدىكى نېمىدېگەن ئاجايىپ سىزىقچىلار

بۇ... سەن ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسمەن. سەن كۈچلۈك يولباشچى

بولۇشقا لايىق يىگىتسەن. خۇدا شۇ قىسمەتنى ساڭا يولۇقتۇرسا...

تېخى رەمچىنىڭ سۆزى تۈگىمىگەن ۋە چۆل يىگىتىمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەنىسىنى ھەزىم قىلىپ ئۈلگۈرمىگەنىدى. دۈپۈرلەپ كەلگەن ئىككى ئاتلىق ئۇلارنىڭ قېشىدا توختىدى - دە، ئاتلىقلار ئاتتىن چۈشكىنىچە كېلىپ چۆل يىگىتىنىڭ بېشىغا بىر تاغارنى كىيگۈزدى. ھەش - پەش دېگۈچە ئۇنى ماتا پ باغلاپ، ئات ئۈستىگە ئارتىشتى ۋە ئاتلىرىنى ئوقتەك چاپتۇرۇپ كەتتى. چۆل يىگىت ئات ئۈستىدە تېپىرلايتتى، ۋارقىرايتتى.

— مېنى قويۇۋەت! ... نېمە ئادەملەرسىلەر؟ مېنى نەگە ئېلىپ بارماقچى؟ ...

ھېچكىم ئۇنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب قىلمايتتى. ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا ئات تۇياقلىرىدىن چىققان دۈپۈرلەشلەرلا ئاڭلىناتتى. ئۇ خۇددى بوشلۇقتا ئۇچقاندەك كېتىپ باراتتى.

— خۇدادىن ئۇچۇشنى تىلىگىنىم راست، — دەيتتى چۆل يىگىت، — لېكىن، مەن مۇنداق بېشىمغا تاغار كىيىپ ئۇچسام بولمايدۇ - دە! شۇمۇ ئۇچۇش بوپتۇمۇ، مەن ئەتراپىمدىكى نەرسىلەرنى كۆرۈشۈم، ئەركىن قانات قېقىپ ئۇچۇشۇم كېرەك ئىدى ... ھەي قاراقچىلار، ئاڭلىشىۋاتامسەن؟ مېنى قويۇۋەت!

چۆل يىگىت كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنى قېلىن بىر توغراقلىق ئىچىدە كۆردى. ئۈستىدە توغراق يوپۇرماقلىرى، ئۇنىڭمۇ ئۈستىدە كۆپكۆك چۆل ئاسمىنى ئېسىلىپ تۇراتتى. نېرىدا بىر كەپە بار ئىدى. ئۇنىڭ كۆزى كەپە ئىشىكىنىڭ يان ياغىچىغا سانجىپ قويۇلغان پالتىغا چۈشتى - دە، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. بۇ كالتا ساپلىق، بىسلىرى يالتىراپ تۇرىدىغان پالتا ئۆزىنىڭ پالتىسى ئىدى.

چۆل يىگىت كەپە ئالدىغا بېرىپ توختاپ قالدى. بۇ چۈشمىدۇ، ئوڭىمىدۇ؟ ... كەپە ئىچىدە، يۇمشاق قۇمنىڭ ئۈستىدە، چاچلىرىنى ئەتراپىغا يېيىپ، ھېلىقى جاڭگالدا

ئۇچراشقان، ئۆگزىدە ئۇنىڭغا تۇنجى سۆيۈشنى ھەدىيە قىلغان قىز ياتاتتى. ئۇ ئىلگىرىكىدە كلا قىپپالغاچ ئىدى. يىگىتكە كۈلۈمسىرەپ، تەلمۈرگىنىچە قاراپ تۇراتتى. بۇ يەردە ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلىشنىڭ ئۆزى ئوشۇقچە ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى بىر - بىرى بىلەن سۆزلىشەتتى.

— ياخشىمۇ سەن يۈرەكسىز يىگىت، — دېمەكچى بولاتتى قىزنىڭ كۆزلىرى، — مەن سېنى يەنە تېپىۋالدىم!
— مېنى كەچۈر، — دەيتتى يىگىتنىڭ كۆزى، — مەن ئۇ چاغلاردا گۈدەك ئىكەنمەن. سېنى ئۇنتۇپالمىدىم...

چۆل يىگىت ئۈنچىقماي، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ قىزغا يېقىنلاشتى. قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ تىز چۆكتى. ئۇنىڭ قۇياش نۇرىدا مىستەك تاۋلانغان بەدەنلىرىنى سىيلىدى. قىزمۇ يىگىتنى ئۆزىگە تارتىپ، ئۇنىڭ كىيىملىرىنى بىر - بىرلەپ سېلىپ تاشلىدى... ئۇلار ئۈنچىقماي مەھكەم قۇچاقلاشتى. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىن كۆپكۆك ئاسمان، ساغۇچ قۇملۇق، يېشىل ياپراق، ياخشىلىق، يامانلىق، بايلىق، گادايلىق ۋە شۇ قىيىنچىلىق كەپە... ھەممە نېمە غايىب بولۇپ، ئالەم ئۆزىنىڭ ئادەم ئەلەيمىسالام بىلەن ھاۋا ئانا ئۇچراشقان چاغدىكى ئەڭ ئىپتىدائىي كۆرۈنۈشىگە كۆچتى...

ئوتتۇز بىرىنچى باب

ئۆمەرباي ۋە باراتباي

چۆل يىگىتنىڭ تىللاسىنى سېتىۋالغان قېرى زەرگەرلىك ئىسمى نۇردۇن ھاجى ئىدى. ھاجىم يىگىتنى ئۆزىتىپ قويۇپ،

ئالدىراپ دۇكانغا كىردى - دە، تىللانى يەنە قولغا ئالدى. «بۇ ئاجايىپ ئالتۇندا نېمە ياساش كېرەك، سىرغىمۇ، ئۈزۈكمۇ؟ ... دەپ ئويلىنىپ قالدى ئۇ، - بۇ تىللانىڭ شۇ تاپتا ئوتقا چۈشۈپلا سىمابىتەك ئېرىپ ھەرقانداق زىننەت ئەسۋابىغا ئايلىنالىشى چوقۇم. لېكىن بۇ ساپ تىللانى ئېرىشىۋېتىش ئېچىنىشلىق ئىشتەك قىلىدۇ... ھەببەللى! - دەپ ئۆز ئەقلىگە ئاپىزىن ئېيتتى بىر ھازادىن كېيىن، - مەن بۇ تىللانى ئالدى بىلەن سەرراپ ئۆمەر بايغا بىر كۆرسىتەي، ئەگەر ئۇ ئوبدانراق پۇل تۆلەپ قالسا، ئەمگەك قاتماي شۇنداق ساقىنىمۇ تۈزۈك، ھېلىقى يىگىت ساددا، ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك قىلىدۇ. تىللا تۇغىدىغان چۆچەكنى يەنە تېپىۋالسا ئۇ مۇنداق تىللالاردىن يەنە ئەكىلىشى مۇمكىن.»

نۇردۇن ھاجى قوزۇقتىكى ئۇزۇن پەرىجىسىنى ئېلىپ كىيىپ، پۇتىغا شاقىلداق كەشىسىنى سېپىپ، دۇكاننى ئالدىراپ قۇلۇپلاپ سەرراپ بازىرىغا قاراپ ماڭدى.

سەرراپ بازىرى شەھەرنىڭ ئۈستى يېپىق كوچىلىرىنىڭ بىرىدە ئىدى. ئاپتاپلىق، توپىلىق ۋە ۋاڭ - چوڭلۇق بازاردىن ئۆتۈپ بۇ سەرراپ كوچىسىغا كىرگەن كىشى بۇ يەردە جانغا راھەت بىر سالقىنلىق ۋە جىمجىتلىقنى ھېس قىلىپ ھۇزۇر ئالاتتى. ئالدىغا بىلىنەر - بىلىنمەس سۇ سېپىلگەن دۇكانلارنىڭ ئىچىدىكى گىلەم ياكى قىممەت باھالىق تېرىلەرنىڭ ئۈستىدە سودىگەرلەر كېرىلىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار سودىدا ئۇتۇۋېلىش ئۈچۈن بىر - بىرىگە سىرلىق تەكەللۇپ ياكى ئاچچىق تەنلىرىنى قىلىشاتتى. ئادەتتە، ياماق چاپانلارنى كىيگەن شەھەر كەمبەغەللىرىنىڭ قەدىمى بۇ كوچىغا كەم يېتەتتى. سەرراپ ئۆمەر باينىڭ دۇكانى مانا شۇ قاتار كەتكەن دۇكانلارنىڭ بىرىدە ئىدى.

ئۆمەر باي - ھېلىقى يانتاق ئاقساقالنىڭ چوڭ ئوغلى ئۆمەرنىڭ نەق ئۆزى بولۇپ، ئون نەچچە يىللاردىن بېرى تەقدىر

ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا ئاجايىپ ئۆزگىرىشلەرنى قىلغانىدى. ئۆمەرنىڭ ناتونۇش شەھەرگە كىرىپ، نىزامىي دېگەن كىشىگە ياللىنىپ، ئۇنىڭ بېغىدا ئىشلىگەنلىكى ۋە نىزامىيىنىڭ چوڭ خوتۇنى بىلەن بولغان سىرلىق مۇناسىۋەتلىرى كىتابخانىلىرىمىزغا مەلۇم.

ئەگەر تەقدىرنىڭ بىر ئىشىنى ئورۇنلاشتۇرغىنى كەلسە، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان تاسادىپىيلىقلار بولۇپ تۇرىدۇ... نىزامىي ئاتقا ناھايىتى ھېرىسمەن ئادەم ئىدى. بىر قېتىم ئۇ شاش بىر ئارغىماقنى كۆندۈرۈپ مىنمەكچى بولغاندا، ئاتنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدا قېلىپ ئۆلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، نىزامىيىنىڭ باشقا خوتۇنلىرى نىزامىيىدىن بولغان بالىلىرىنىڭ سانىغا قاراپ باينىڭ مۈلكىنى بۆلۈشۈۋېلىپ قانائەت ھاسىل قىلىشتى. ئايىمغا بولسا ئۆزى تۇرۇۋاتقان چوڭ باغ قالغانىدى. ئايىم بۇنىڭغا شۈكرى قىلدى. ئۇنىڭ ئاتىسىدىن قالغان دۇنياسىمۇ يېتەرلىك ئىدى. پەقەت ئاشۇ باغ ۋە شۇ باغدا ئىشلەۋاتقان يېتىمچى يىگىت بولسىلا كۇپايە ئىدى.

ئايىم نىزامىيىنىڭ يىل نەزىرىنى تەقەززا بىلەن ئۆتكۈزدى. ئاندىن يۇرت چوڭلىرىنى چاقىرىتىپ مول داستان سالىدى. ئۆزىنىڭ باغدىكى ئاشۇ مۇساپىرغا ياتلىق بولۇپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىيلىماقچى بولغانلىقىنى توغرىدىن - توغرىلا ئېيتتى. داستان ئۈستىدىكىلەر بىر - بىرىگە قاراپ قويۇشتى - دە، دەرھاللا بۇ ئىشقىمۇ ئۆزىگە لايىق پەتىۋا ئېيتىشتى. «بىرىنچىدىن، — دېيىشتى ئۇلار، — موسۇلمان مەزلۇمنىڭ تۈل ئۆلتۈرۈشى ياخشى ئىش ئەمەس، ئىككىنچىدىن، ئاياللارنىڭ ئۆزىدىن يېشى كىچىك ئەرگە ياتلىق بولۇشى ئۇلۇغلاردىن قالغان بىر ياخشى پەزىلەت.» بۇ پەتىۋانىڭ خاسىيىتى ئۈچۈن يۇرت چوڭلىرىنىڭ ھەربىرى ئايىمنىڭ ئۆيىدىن قويۇنلىرىنى ئوبدانلا تومپايتىپ قايتىشتى.

ئايىم كېيىن ئۆمەرگە سەرراپ بازىرىدىن مانا بۇ دۇكاننى

ئېچىپ بەردى. ئۆمەرنىڭ سودىسى يۈرۈشۈپ ئاز ئۆتمەيلا شەھەرگە ئۆمەرباي بولۇپ تونۇلدى. ھەر ھالدا ئايىم ئىنسابسىز ئاياللاردىن ئەمەس ئىدى. ياش ئېرىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قۇلىقى يۇمشاق كىچىك خوتۇندىن يەنە بىرنى ئېلىپ بەردى. ئۆمەرنىڭ بۇ كىچىك خوتۇنى ئايىمنىڭ سۆزىدىن چىقمايتتى، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى.

ئۆمەرباي شۇ تاپتا دۇكىنىدا يۇمشاق ئەيلەنگەن تېرە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، كېچە كىچىك خوتۇنى بىلەن بولغان قىزىقچىلىقلارنى ئويلاپ، يېرىم كۈلۈمسىرەپ، يېرىم مۈگدەپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ياخشى تاماق ۋە راھەتتىن قىزارغان گۆشلۈك يۈزلىرى مايلاپ قويغان پومناندەك پارقىرايتتى. ئالدىدىكى پەتنۇستا بولسا يۇمشاق نان، كۆك كىشمىش، مېغىز ۋە چەينەكتە يېڭىلا كەلتۈرۈلگەن قىزىق چاي تۇراتتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئۆمەرباي، — دەپ كىرىپ كەلدى زەرگەر.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، نۇردۇن ھاجىم، — قېنى يۇقىرى ئۆتسىلە، مانا بۇ ياققا، گىلەمنىڭ ئۈستىگە، — دەپ ئورنىدىن تۇردى ئۆمەرباي.

نۇردۇن ھاجىم ھاسىرىغىنچە بېرىپ گىلەمنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئولتۇردى، قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىپ بولۇپمۇ، بىر ھازا دېمىنى باسالماي گەپ ئاچمىدى. ئۆمەرباي ئۇنىڭغا پىيالىدە قىزىق چاي سۇندى.

— خوش ھاجىم، قەدەملىرى بۇياققا يېتىپ قاپتۇ، ھېلىقى زاكاز قىلغان ماللار پۈتۈپ قالدىمۇ — قانداق؟

— ھە، ھېلىقى ئالتۇن زىرىلەرنى دەمدىلا؟ يەنە ئازراق پەردىنى قالدى. ئۆزلىرى بىلىدىلا، ئۆمەرباي، ئىشنى قولنىڭ ئۈچىدىلا قىلغان بىلەن بولمايدۇ، — دەپ گەپ باشلىدى نۇردۇن ھاجى.

— شۇنداق، شۇنداق! ... ھۈنەرنىڭ جىڭ بولغىنى ياخشى،
شۇڭا بىز سىلنى ئىزدەيمىز - دە.

— بۈگۈن بۇ تەرەپكە كېلىشىمنىڭ سەۋەبى، — دېدى
ھاجىم، — مانا بۇ تىللانىڭ بازىرىدا ئېقىۋاتقان باھاسنى بىر
مۆلچەرلەپ باقسىلا بويىتىكەن.

ئۆمەرباي زەرگەر ئۈستىنىڭ كۆپكۆك تومۇرلىرى كۆپۈشۈپ
تۇرغان ئورۇق قولىدىن كىچىككىنە ياغلىقنى ئالدى. ياغلىقنى
ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى تىللانى قولىغا ئېلىپ، سېمىزلىكتىن
بۇرۇلۇپ كەتكەن كۆزلىرىنىڭ نەق ئالدىغا ئەكەلىپ سىنجىلاپ
قارىدى. ئاندىن تارازىغا سالدى. تارازىنى ئېلىپ، يەنە ئۆرۈپ-
چۆرۈپ قاراشتۇردى - دە:

— بۇ تىللانى ئېرىتىپ بۇزۇۋەتسىلە چوڭ ئىسراپچىلىق
بولىدۇ، ھاجىم! — دېدى.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىدىم.

— ئويلىغانلىرى دۇرۇس. «ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر
بىلىدۇ» دېگەن گەپ بىكار ئەمەس - دە، — دەپ كۈلدى ئۆمەر
باي، — مانا مەن بۇ تىللاغا ھازىرنىڭ ئۆزىدە، ئۆزى بىلەن تەڭ
ئالتۇننىڭ باھاسىدىن بىر باراۋەر ئارتۇق پۇل تۆلەيمەن.

ئۆمەرباي پوكەينىڭ ئاستىدىن بىر تېرە خالتىسىنى
سۇغۇرۇۋېلىپ، شاراقىتىپ كۈمۈش شەڭگىلەرنى ساناپ
زەرگەرگە تەڭلىدى. بۇ پۇل ھاجىم چۆل يىگىتكە بەرگەن پۇلدىن
ئۈچ باراۋەر كۆپ ئىدى. ئەلۋەتتە، بىر سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت
ئىچىدىكى مۇنچىلىك پايدىغا شۈكرى دېمەك لازىم - دە، ھاجىم
پۇلنى ئېلىپ، ئۈنچىقماي ئورنىدىن تۇرۇپ خوشلىشىپ ماڭدى.

نۇردۇن ھاجى كۆزىدىن يىراقلىشىشى بىلەنلا ئۆمەربايمۇ
ھېلىقى تىللانى يىپەك ياغلىقىغا تۈگۈپ، دۇكاننى ئالدىراپ
قۇلۇپلىدى - دە، ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۆيدە خوتۇنلىرىنىڭ